

Nikola Erdödy (1670-1693): od banskoga namjesnika do bana

Šćuric, Filip

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:929657>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Filip Šćuric

**NIKOLA ERDŐDY (1670 – 1693): OD
BANSKOGA NAMJESNIKA DO BANA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA POVIJEST

FILIP ŠČURIC

**NIKOLA ERDŐDY (1670 – 1693): OD
BANSKOGA NAMJESNIKA DO BANA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Ivana Jukić

Zagreb, 2018.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. EUROPA, MONARHIJA, KRALJEVSTVO: U OZRAČJU NASTANKA DRŽAVE.....	4
1.1. Razvoj kraljevog autoriteta u Monarhiji između europskih i unutarnjopolitičkih prilika	6
1.2. Institucije staleškog poretka u Hrvatskoj	10
2. MONARHIJA-DRŽAVA, ELITA I STALEŠKI POREDAK.....	16
2.1. Obitelj Erdődy	17
2.2. Nikola III Erdődy do uspinjanja na bansku čast – odanost kralju prije svega.....	19
3. BANOVANJE NIKOLE III ERDÖDYJA	30
3.1. U sjeni Velikog turskog rata: prilike u Hrvatskom Kraljevstvu 1680 – 1693 godine	30
3.2. Ban i Kraljevstvo.....	36
4. ZAKLJUČAK.....	39
5. IZVORI I LITERATURA	40

UVOD

Ovaj se diplomski rad bavi Nikolom III Erdődyjem (1670 – 1693) i hrvatskim staleškim svijetom za vrijeme njegova banovanja i banskog namjesništva. Ban i hrvatski staleži djeluju u vremenu specifičnih okolnosti i odnosa u Europi, Monarhiji i Hrvatskoj koje ću iznijeti u radu. Ban Nikola III Erdődy nedovoljno je istražena ličnost u hrvatskoj historiografiji. Pripadnik je jedne od najeminentnijih hrvatskih plemićkih obitelji, no u hrvatskoj historiografiji ne postoji nijedna monografija koja svoj narativ gradi oko ličnosti Nikole III Erdődyja. Njegovo djelovanje od iznimne je važnosti za Hrvatsku zato što on *de facto* banuje (kao banski namjesnik zadužen za vojne poslove od 1670. i banski namjesnik od 1673.) u Hrvatskoj nakon pogubljenja Petra Zrinskog i Frana Krste Frankapana, a od 1680. godine i *de iure*. Postavlja se pitanje zašto o banu koji je dvadeset i tri godine bio vrlo utjecajna osoba u Hrvatskoj postoji tako malo interpretacija? Hrvatska ga je historiografija 19. stoljeća zaobišla u širokom luku. Razlog tomu može se tražiti u činjenici da je bio najvjerniji bečki suradnik u slamanju pobune Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana te da je kao hrvatski ban bio protiv odvajanja Hrvatskog Kraljevstva od Ugarske što bi pretpostavljalo negativan prikaz u očima hrvatske historiografije 19. stoljeća. No, to je samo pretpostavka koju ne mogu potkrijepiti izvorima. Situacija je neznatno bolja u 20. stoljeću gdje ga se tek sporadično spominje u sintezama povijesti Hrvatske i obitelji Erdődy, ali to je sudbina koju dijeli s većinom banova 16., 17. i 18. stoljeća.

Primarni izvor koji čini okosnicu ovog rada su *Zaključci Hrvatskog sabora*, svezak I izdan 1958. godine. Zaključci Sabora iznose političke odluke hrvatskog staleškog svijeta. Kao što sam naslov govori, radi se samo o zaključcima koje je proglasio Sabor. Uz zaključke ponegdje je priloženo i pismo kralja ili instrukcije za saborske poslanike koji odlaze na dvor ili zasjedanje Zajedničkoga ugarskog sabora kako bi rješavali poslove Hrvatskog Kraljevstva. Saborski protokol, popis prisutnih osoba ili neke druge dodatne informacije nažalost nam nisu na raspolaganju. Literatura u kojoj se mogu naći podatci o Nikoli III Erdődyju izrazito je mala. Najviše podataka donosi Hrvatski biografski leksikon izdan 1998. godine. Poviješću obitelji Erdődy bavila se Agneza Szabo. Napisala je o tome nekoliko članaka u različitim časopisima. Istaknuo bih samo „Jastrebarska grana grofova Erdődy“, *Gazophylacium: časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku*, 14, 1-2, 2009. s obzirom da je to jedini članak koji se izravno bavi granom obitelji kojoj je pripadao Nikola III Erdődy. U njemu piše i o samom Nikoli, no to su podatci uglavnom preuzeti iz Hrvatskog biografskog leksikona. Jedan

članak, koliko mi je poznato, napisao je Ivan Bojničić još daleke 1895. godine („Plemstvo i bogatstvo obitelji Erdődy“), ali on se odnosi samo na početni razvoj obitelji Erdődy i obuhvaća samo 15. i 16. stoljeće. Marko Bedić, napisao je članak „Velikaška obitelj Erdődy – uspon i pad“ 1996. godine, no on također ne spominje Nikolu III Erdődyja. Komadići Erdődyjeva života i djela mogu se pronaći u sintezama hrvatske povijesti poput one Tadije Smičiklasa, Ferde Šišića, Mirka Valentića i Lovorke Čoralić (urednici), Nevena Budaka te Dinka Šokčevića. To se uglavnom svodi na svega nekoliko rečenica koje uglavnom perpetuiraju njegove zasluge glede očuvanja Hrvatskog Kraljevstva, no ponegdje se može naći i nešto o njegovom vojnom djelovanju za vrijeme Velikog turskog rata (1683. – 1699.).

Osim literature koja iznosi podatke o Nikoli III Erdődyju i situaciju u Hrvatskoj, potrebno je spomenuti i literaturu koja donosi europski kontekst kada je u pitanju proces izgradnje države i odnos kralja i plemstva te literaturu koja se bavi poviješću Habsburške Monarhije. Martin van Creveld, *The Rise and Decline of the State*, 2003. donosi studiju o formiranju države kao institucije od srednjeg vijeka do 20. stoljeća. Hillay Zmora, *Monarchy, Aristocracy and the State in Europe 1300 – 1800*, 2001. istražuje odnos između vladara, plemstva i države te kako se u toj interakciji aristokracija transformirala kroz period koji istražuje. Jeroen Duindam, *The Myths of Power, Norbert Elias and the Early Modern European Court*, 1995. prikazuje odnos kralja i plemstva kroz kritiku Eliasove paradigme o razvoju dvora kao institucije koja je služila domestikaciji plemstva. Za razvoj Habsburške Monarhije koristio sam nekoliko djela: Robert J. W. Evans, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550-1700, An Interpretation*, 1979., Robert A. Kahn, *A History of the Habsburg Empire 1526-1918*, 1980., Charles W. Ingrao, *The Habsburg Monarchy 1618-1815*, 2000.

Ovaj rad donosi analizu političke situacije u Hrvatskoj od 1670. do 1693. godine, odnosno za vrijeme namjesništva i banovanja Nikole III Erdődyja. Teza ovog diplomskog rada jest da je Nikola III Erdődy jedna od ključnih osoba koje su doprinijele očuvanju staleškog poretka u Hrvatskoj u drugoj polovici 17. stoljeća. Teza je potkrijepljena analizom osobe Nikole Erdődyja, analizom najviših institucija (Sabor i ban) Hrvatskog Kraljevstva za njegova banovanja, analizom važnih političkih događaja u kraljevstvu te kontekstualiziranjem istih u okvir europskih, odnosno monarhijskih događanja. Fokus rada je na Nikoli III Erdődyju kao banu i na djelovanju Hrvatskog sabora za vrijeme njegova banovanja. Tko je Nikola III Erdődy? Kako se „transformira“ institucija bana u odnosu na društveno-politički trenutak u kojem on djeluje? Koje je njegovo mjesto u monarhijskom i kraljevinskom društvu? Kako Nikola III Erdődy doprinosi društveno-političkim procesima unutar Monarhije i Kraljevstva? Koliko se puta Sabor sastao u tom periodu? Gdje se sastajao? Tko je obnašao

saborske službe poput podbana, protonotara, blagajnika, kapetana kraljevstva? Koje teme i koji problemi zaokupljaju Sabor u to doba? Je li ban prisutan na sjednicama Sabora? To su samo neka od pitanja koja su oblikovala sadržaj interpretacije ovog rada.

Ovaj rad ne teži sveobuhvatnoj analizi života i djela Nikole III Erdődyja niti kompletnoj analizi situacije u Hrvatskoj u datom periodu. Za takav pothvat potrebno je iscrpnije istraživanje od onog kakvo zahtijeva diplomski rad. Prije svega, za takvo nešto nedostaje korespondencija suvremenika koja daje dobar uvid u društvene odnose onoga vremena. Osim toga potrebno je više pažnje posvetiti svim strukturama društva koje su utjecale na odnose među plemstvom i na političku situaciju u Hrvatskoj. Koncepti poput merkantilizma, katoličke obnove, baroka i mnogih drugih mogu dobiti potrebnu pažnju u nekoj drugoj vrsti istraživanja. Potrebno je spomenuti i trokut kralj – plemstvo – Crkva koji je omogućio jačanje kraljevog autoriteta i trijumf katoličke obnove u Habsburškoj Monarhiji. Važno je uvažiti takav odnos moći, no ovaj rad fokusirat će se samo na djelovanje prve dvije institucije u Hrvatskoj.

1. EUROPA, MONARHIJA, KRALJEVSTVO: U OZRAČJU NASTANKA DRŽAVE

U povijesti ranog novog vijeka izgradnja institucije države jedan je od najintragantnijih fenomena. To je dugotrajan proces čiji se korijeni mogu uočiti još u srednjem vijeku,¹ a njegovo trajanje pratiti i nakon ranog novog vijeka. Podrazumijeva, između ostalog, razvoj središnjih institucija, jačanje birokracije i razvoj vojne sile u rukama vladara. Vladari su jačali institucije, birokraciju i vojsku kako bi ostvarili što veću moć nad svojim podanicima, širili su svoj teritorij i ispunjavali ciljeve koje su si postavili. Dakle, neizbježni sudionici tog procesa su vladari i njihovo djelovanje u datome trenutku i vremenu. No, institucije nisu bile samo poslušni aparat u rukama kralja. S vremenom je moć koju je kralj delegirao na njih nadrasla kraljevu jurisdikciju. Vladari su postali žrtve vlastitih ambicija i toga će postajati svjesni tijekom 18. i 19. stoljeća. Ipak, u periodu kojim se ovaj rad bavi, drugom polovicom 17. stoljeća, država još uvijek neće trijumfirati. Država se polako, ali sigurno počinje razvijati ka identitetu zasebnom od vladara, iako se u periodu ranog novog vijeka veza između njih još uvijek neće raskinuti.² Naime, transformacija srednjovjekovnih kraljevstava u države-monarhije nije oblikovala karakter samo institucija i vojske već je oblikovala i plemstvo koje je, uz vladare, bilo jedan od najvažnijih protagonista tog procesa.³ Plemstvo, kao jedan od konstitutivnih elemenata predmodernih društava, uvijek je bilo obnašatelj moći u društvu. Kralj i plemstvo živjeli su u nikad službeno sklopljenom savezu. Taj savez nije uvijek bio skladan i partneri su težili jačanju svoje pozicije na štetu drugoga. No, na kraju dana, bili su osuđeni na suživot, kakav god on bio. Poznata je rečenica koju nam je u nasljeđe ostavio francuski filozof i prosvjetitelj Montesquieu: „bez kralja nema plemstva, bez plemstva nema kralja“.⁴ Upravo je plemstvo držalo vodeće pozicije u državnim institucijama, odnosno u državi koja će istisnuti kraljev primat u vođenju zakonodavne, sudske i izvršne vlasti. Sukob između vladara i institucija koje je sâm stvorio iznjedrit će državu kao pobjednicu u ovoj borbi, iako u vremenu kojim se bavi ovaj rad, poraz ili pobjeda jednog od aktera nije još bila na horizontu.

Proces izgradnje države evidentan je u svim monarhijama u Europi, ali s različitim tempom i specifičnostima koje je svaka država nosila sa sobom. Sasvim drugačiju putanju

¹ Martin Van Creveld, *The Rise and Decline of the State*, Cambridge, 2003., str. 56.-125.

² Hillay Zmora, *Monarchy, Aristocracy and the State in Europe 1300 – 1800*, London i New York, 2001., str.5.

³ Zmora, *Monarchy*, 3.

⁴ U: Jeroen Duindam, *Myths of Power, Norbet Elias and the Early Modern European Court*, Amsterdam, 1995., str. 50.

razvoja od kontinentalnih monarhija prošla je Engleska u kojoj se najkasnije javlja birokracija plaćena iz prijestolnice države kao na kontinentu. Najpoznatiji primjer je Francuska za vladavine Luja XIV koji je politiku prodaje službi doveo do dotad neviđenih granica. Službom intendantata koju je uglavnom davao osobama neplemićkog podrijetla upravljao je državom s mnogo manje ovisnosti o aristokraciji nego što je to slučaj u Habsburškoj Monarhiji. Zemlje poput Španjolske, Brandenburga i Švedske nastojale su preslikati francuski model u domaćoj politici. Proces izgradnje države u svim europskim državama praćen je rastom broja i moći birokracije, neovisno o političkom uređenju zemlje. Osim toga, karakterističan je i rast stajaće vojske pod kontrolom vladara i količina poreza koji se slijevaju u državnu blagajnu.

Dva, možda i najvažnija, dijela državne strukture nad kojima je vladar pri izgradnji države nastojao ostvariti monopol bili su spomenuti vojska i novac. Vojska kao preduvjet za očuvanje vlastitog kraljevstva od neprijatelja i osvajanje teritorija istog tog neprijatelja. Naravno, vojska je svoju namjenu imala i u unutarnjoj politici. Ukoliko kralj nije uspio svoj naum postići uobičajenim sredstvima, vojska je uvijek bila as u rukavu. Uporaba sile, odnosno upošljavanje vojske jamčilo je kudikamo veću poslušnost i efikasnost nego pisani dokument, no samo do određene granice. Također, vojska nije bila kraljeva igračka kojom je mogao baratati kako je želio. Iako je kralj u teoriji bio vrhovni vojni zapovjednik, u praksi su stvari bile veoma zamršene i kralj je morao upravljanje vojskom dijeliti s nekolicinom institucija i pojedinaca koji su itekako ograničavali kraljev „monopol“. Da bi vojnici bili poslušni i da se vojska ne pobuni, kralj je morao osigurati redovnu isplatu plaća, dakle bila su mu potrebna određena financijska sredstva. Vojska je uglavnom bila najveći potrošač državnog proračuna. Osim nje velika financijska sredstva iziskivala je državna uprava koja je svojim središnjim i područnim uredima i mnoštvom činovnika obuhvaćala cijelu državu te kraljevski dvor kao mjesto vladareve reprezentacije. Kralj je novac crpio iz nekoliko izvora. Davanjem u zakup i prodajom kraljevskih dobara, odnosno zemljoposjeda, zaduživanjem, ubiranjem poreza itd. Davanje u zakup i prodaja zemlje bili su način na koji su se vladari zahvaljivali vjernim podanicima za njihove usluge ili brzo dolazili do novca u trenucima potrebe. Takav *modus operandi* imao je ograničen vijek trajanja jer su i kraljevi resursi bili ograničeni. U drugoj polovici 17. stoljeća vladari još uvijek imaju nešto manevarskog prostora što se tiče zakupa i prodaje kraljevske zemlje, no to nije bio primarni izvor kraljevih financija niti je to mogao biti. Nadalje, vladari su često zaduživanjem financirali svoje nevjerojatno skupe ratove. Kralj je dobio onoliko kredita koliko se smatralo da ih može otplatiti. Isto tako, ukoliko kreditori nisu dobili natrag dogovoreni novac to je bilo loše po

kralja jer su mu teže odobravana buduća zaduživanja. Dakle, i zaduživanje je išlo samo do određene mjere. Kao najstabilniji i najsigurniji izvor prihoda vladaru su preostali porezi. Kao kod vojske, ni u pogledu poreza kralj nije uspio ostvariti monopol. Na putu su mu stajala lokalna staleška tijela čiji je pristanak kralj morao dobiti kako bi mogao ubirati porez iz svojih zemalja. Dakle, kralj je u teoriji imao monopol na vojsku i poreze, ali je u stvarnosti taj monopol bio prožet nepremostivom mrežom pojedinaca i institucija.⁵

1.1. Razvoj kraljevog autoriteta u Monarhiji između europskih i unutarnjopolitičkih prilika

Proces izgradnje države u Habsburškoj Monarhiji uvelike je vezan uz proces katoličke obnove.⁶ U Habsburškoj Monarhiji ona se prvenstveno odnosi na suradnju vladara i Crkve u svrhu uspostavljanja autoriteta Katoličke crkve na područjima koja su potpala pod utjecaj reformacije. Do 1630-ih godina vladar nije imao zadržke djelovati vojnom silom protiv reformiranih vjernika. Takvo je djelovanje u skladu s pojmom protureformacije. No, nakon toga djelovanje dinastije bit će više u skladu s pojmom katoličke obnove. Habsburzi i Katolička crkva pronašli su zajednički interes u povratku katolicizma na reformiranim područjima Monarhije. Za Habsburge je najvažnije bilo jačanje kraljevog autoriteta i smanjena mogućnost otpora kraljevoj vlasti koju je donosila religijska uniformiranost. Ta suradnja Habsburgovaca i Crkve nije bila plod neke davno uspostavljene harmonije nego ravnoteža između dva teška saveznika od kojih se svaki želio nametnuti kao dominantan.⁷ Dakle, katolička obnova obilježje je vladavine Leopolda I (1657 – 1705). Žestina katoličke obnove smanjit će se prema kraju njegove vladavine, a provodit će se još za vladavine njegova sina, cara Karla VI.⁸ Katolička obnova bila je snažan alat kojim su habsburški vladari

⁵ Duindam, *Myths*, 43-48.

⁶ Anette Völker-Rasor (ur.), *Rani novi vijek*, Zagreb, 2016., str. 24. Svjesno koristim pojam katoličke reforme, odnosno katoličke obnove – kako je uvriježeno u hrvatskoj historiografiji (Vidi: Teodora Shek Brnardić, *Svijet Baltazara Adama Krčelića, obrazovanje na razmeđu tridentskoga katolicizma i katoličkoga prosvjetiteljstva*, Zagreb, 2009., str. 34.-39.) – koji označava pokušaj unutarnjeg reformiranja Crkve, koji je dobio na zamahu zbog reformacije, no nastavlja se na pokret reformi iz 15. stoljeća, znači ne mora nužno biti shvaćen kao reakcija na reformaciju. Dakle, potrebno je istaknuti različito značenje od pojma protureformacije koji označava zaštitu vlastitog vjerskog stajališta i pokušaj zgrađivanja područja utjecaja reformacije; O povezanosti razvoja Habsburške Monarhije s Katoličkom obnovom i protureformacijom Robert J. W. Evans, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550-1700, An Interpretation*, Oxford, 1979.

⁷ Evans, *The Making*, 137.

⁸ Isto, 122.

jačali svoj autoritet u Monarhiji. Katoličke obnove, u smislu ponovne uspostave Katoličke crkve na reformiranim područjima, u Hrvatskoj gotovo da i nema, no važna je za razumijevanje konteksta vremena i prostora u kojem djeluju hrvatski staleži pa tako i sam ban Nikola III Erdődy.

Ključni koncept kroz koji ću promatrati proces izgradnje države u Hrvatskoj i Monarhiji, odnosno ulogu Nikole III Erdődyja i Hrvatskog sabora u datom procesu, je odnos kralj – plemstvo.⁹ Za razliku od monarhija poput Francuske, Rusije i Brandenburga, habsburški su vladari zbog specifičnih geopolitičkih okolnosti kroz cijelo 17. stoljeće, pa tako i Leopold I čija vladavina obuhvaća vremenske okvire ovoga rada, bili manje agresivni prema plemstvu i staležima od spomenutih monarhija te su uglavnom tražili konsenzus s lokalnim elitama pomoću kojeg su gradili svoj autoritet.¹⁰ Dakle, nisu se poput francuskoga kralja u svom vladanju dobrim dijelom oslanjali na građanstvo kako bi umanjili utjecaj plemstva već su dijalogom i kompromisom s lokalnim elitama, tako i s kraljevinskom elitom u Hrvatskoj, težili ostvarenju svojih ciljeva. Plemići su, naravno, imali koristi od odanosti kralju. Od posjeda koje bi kralj darovao, preko prava i privilegija, do službi koje bi zaslužni pojedinci dobivali. Upravo su prava i privilegije ono oko čega se kralj i hrvatski staleži najviše prepiru i što kraljevinska elita uporno pokušava očuvati. S obzirom na institucionalnu, vojnu i na kraju krajeva brojčanu inferiornost spram nadređenih, to je bio jedini način na koji je kraljevinska elita mogla očuvati svoj status u društvu – boreći se na sve moguće načine protiv okrnjivanja vlastitih prava i privilegija. S druge strane, više je razloga zašto su Habsburzi u svome vladanju bili spremni na dijalog s lokalnim elitama. Sklonosti konsenzusu s plemstvom pridonijela je činjenica da je Leopold I percipirao crkveno i svjetovno plemstvo u lokalnim zajednicama kao ključni oslonac u procesu provedbe apsolutizma, odnosno u procesu izgradnje države.¹¹ No težnju Austrijskih Habsburga prema kompromisu s lokalnim elitama nemoguće je shvatiti bez uvida u geostratešku poziciju Habsburške Monarhije i pravno-povijesnu različitost njenih zemalja.

Austrijski Habsburzi bili su dominantna sila u srednjoj Europi. U 16. stoljeću Monarhija je bila konstantno ugrožena od Osmanskog Carstva s jugoistoka. Dok će u prvoj polovici opasnost od Osmanlija oslabjeti uslijed njihove uključenosti u druge ratove, u drugoj

⁹ Robert A. Kann, *A History of the Habsburg Empire 1526-1918*, Berkeley/Los Angeles/London, 1980., str. 105. Kann donosi četiri glavna trenda kroz koje promišlja povijest Habsburške Monarhije od 16. do polovice 18. stoljeća: kolizija između apsolutizma i moći staleža, protureformacija, merkantilizam i industrijalizacija te barokna umjetnost. U radu ću se najviše koristiti prvim konceptom, dok ću se ostalih samo rubno dotaknuti.

¹⁰ Charles W. Ingrao, *The Habsburg Monarchy 1618-1815*, Cambridge, 2000., str. 19; Duindam, *Myths*, 66-74; Evans, *The Making*, 237, 240-242

¹¹ Ingrao, *The Habsburg Monarchy*, 60.

polovici 17. stoljeća ponovno će se javiti s gotovo pogubnim posljedicama za Monarhiju.¹² Sa sjeveroistočne strane Monarhija je graničila s Poljskom, s kojom je imala dobre odnose u drugoj polovici stoljeća i stoga joj iz tog smjera nije prijetila izravna opasnost. Svoje posjede Habsburzi su imali i u današnjoj jugozapadnoj Njemačkoj pa su zato, i to nije jedini razlog, bili osjetljivi na francusku ekspanzionističku politiku koja je svojeg prvaka dobila u liku Luja XIV. No, osim habsburških posjeda, Francuska je ugrožavala i monarhije u Svetom Rimskom Carstvu Njemačke Narodnosti. Monarhije koje su Habsburzi kao carevi tog Carstva bili dužni štiti. Sukob Habsburga i dinastije Bourbon bio je sukob dvaju najmoćnijih dinastija u Europi koje su se borile za supremaciju. Francuska je konstantno na kušnju dovođila habsburški autoritet najmoćnije obitelji u Europi. Osim toga, Habsburzi su u Europi često intervenirali u interesu svojih istoimenih španjolskih rođaka, dokle god su im to prilike dozvoljavale. Ovaj izrazito kratak prikaz ima za cilj pokazati kako su Habsburzi zbog svoje specifične geopolitičke situacije konstantno bili izloženi napadu s neke strane. A da bi bilo moguće voditi stabilnu vanjsku politiku potreban je unutarnji mir.

Osim vanjsko-političkih izazova važan čimbenik je i pravno-povijesna različitost zemalja Habsburške Monarhije. U drugoj polovici 17. stoljeća Habsburška Monarhija još nije pravno-politički ujedinjena zemlja. Čak ni habsburške nasljedne zemlje nisu bile u rukama jedne osobe, odnosno vladara. To će se dogoditi tek 1665. godine. Stotinu godina ranije, Ferdinand I je pred smrt 1564. godine razdijelio habsburške nasljedne zemlje trojici sinova. Najstariji sin Maksimilijan II, koji je naslijedio oca na carskom prijestolju, postao je kralj Češke i Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva te vladar u Gornjoj i Donjoj Austriji. Drugi sin naslijedio je Tirol i habsburške enklave u današnjoj jugozapadnoj Njemačkoj poznate pod zajedničkim nazivom *Vorlande*. Treći sin naslijedio je unutarnjoaustrijske zemlje Štajersku, Korušku, Kranjsku, s Goricom, Trstom, i unutrašnjim dijelom Istre. Grana koja je naslijedila Tirol izumrla je 1595. dok je unutarnjoaustrijski izdanak Habsburga prestao postojati 1665. godine. Tek tada, habsburški car, odnosno Leopold I postaje vladar u svim habsburškim nasljednim zemljama. Od 1627. godine Češko Kraljevstvo se također počinje smatrati habsburškom nasljednom zemljom. Stoga, u daljnjem tekstu, kada spominjem habsburške nasljedne zemlje, tu uključujem i Češku.

Svaka od spomenutih povijesno-pravnih cjelina imala je neku vrstu središnjeg staleškog tijela, odnosno skupštine. Primjer takve institucije je i Sabor u Hrvatskom Kraljevstvu. Djelokrug ovlasti kralja i ovlasti Sabora bio je određen raznim pravima i

¹² Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey: Volume 1, Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire 1280-1808*, Cambridge, 1976., str. 186-212.

privilegijama. No, *de iure* često nije značilo i *de facto* te je vladar, ukoliko je bio dovoljno sposoban, u pojedinim situacijama mogao provoditi svoje odluke mimo važećih zakona. Hrvatski sabor, kao i Zajednički ugarski sabor, zadržao je, između ostalih privilegija, pravo raspisivanja poreza i novačenja vojske za potrebe rata – one kralju najvažnije prerogative. Bez pristanka staleža, kralj si te stvari nije mogao samostalno priskrbiti. Za razliku od Hrvatske i Ugarske, tijekom 17. stoljeća u habsburškim nasljednim zemljama Habsburzi su puno lakše osigurali provođenje svojih odluka nego u Hrvatskoj i Ugarskoj, odnosno lakše su dolazili do vojske i novca. Upravo zato što su Hrvatski i Ugarsko-hrvatski sabor imali zakonsko pravo na porez i vojsku, često su bili s vladarom u sukobu. Budući da su staleži uporno isticali svoja prava i privilegije i zahtijevali da ih kralj poštuje, Habsburzi su bili primorani pristajati na kompromis s lokalnim elitama kako bi osigurali unutarnji mir u državi koji bi im omogućio fokus na vanjske prilike.¹³

Iako je kraljev autoritet unutar države, kako u Europi tako i u Habsburškoj Monarhiji, ojačao tijekom 17. stoljeća, lokalne institucije koje je kralj nastojao potisnuti žilavo su se odupirale te pritom jačale one privilegije koje kralj nije uspio izmijeniti (ili maknuti) u svoju korist.¹⁴ Kako bi oslabio institucije koje su priječile jačanje njegovog autoriteta (npr. Hrvatskog sabora) kralj je osnivao nove institucije koje bi preuzimale njihove dužnosti. Bilo je lakše tolerirati stare institucije i stvoriti novi sloj iznad njih nego ukidati institucije i otvoreno uskraćivati lokalnim elitama ono na što su u tadašnjem sustavu imali zajamčeno pravo.¹⁵ Takvim je pristupom u Hrvatskoj Vojna krajina izuzeta iz vlasti Hrvatskog sabora. No ustrajanje na takvom obrascu djelovanja moglo je dovesti upravo do suprotnog učinka – do potkopavanja kraljevog autoriteta. Jednom kada su bile stečene, privilegije i beneficije branile su se svim silama, pa čak i od onoga tko je te privilegije darovao.¹⁶ Upravo se to dogodilo u Vojnoj krajini. Na taj je način Dvorsko ratno vijeće u Grazu postalo institucija koja je osim kraljevih interesa, zastupala i interese unutarnjoaustrijskih velikaških obitelji. Dvorsko ratno vijeće u Grazu službeno je bilo na istoj razini, niti podređeno niti nadređeno, s istoimenom institucijom u Beču¹⁷ i sve do početka 18. stoljeća uživalo je veliku dozu samostalnosti pa je slijedom toga ponekad dolazilo i u sukob s vladarom.

Upravo su kralj i unutarnjoaustrijske obitelji dvije opasnosti koje najviše ugrožavaju staleški poredak u Hrvatskoj u ovome periodu. No potrebno ih je razdvojiti jedno od drugog i

¹³ Isto, 20.

¹⁴ Duindam, *Myths*, 44.; Zmora, *Monarchy*, 2.

¹⁵ Duindam, *Myths*, 50.

¹⁶ Duindam, *Myths*, 50.

¹⁷ Nataša Štefanec, *Država ili ne, Ustroj Vojne krajine 1578. godine i hrvatsko-slavonski staleži u regionalnoj obrani i politici*, Zagreb, 2011., str. 213-248.

razlučiti njihove interese, što je započeto u prethodnom paragrafu, ali zahtijeva dodatno pojašnjenje. Unutarnja Austrija obuhvaćala je Štajersku, Korušku, Kranjsku, Goricu, Trst i unutrašnjost Istre. Te su zemlje bile prve na udaru u slučaju da osmanske trupe prođu Hrvatsku. Vlada i prijestolnica nalazili su se u Donjoj Austriji koja je bila dio Vanjske Austrije. Od 1564. pa sve do 1665. godine Unutarnju i Vanjsku Austriju vodile su dvije grane obitelji Habsburg što je prouzrokovalo i zasebnu upravu i identitet u odnosu na drugoga. Unutarnjoaustrijski staleži sami su, bez kraljeve pomoći, snosili troškove za održavanje Vojne krajine. Ne treba biti povjesničar da bi se shvatilo da onaj tko plaća ima glavnu riječ. Novcem unutarnjoaustrijskih staleža Vojna krajina je postala mjesto unosnih vojnih službi osiguranih uglavnom za plemstvo spomenutih pokrajina. Osim od službe, krajiški generali i visoki oficiri prihode su ostvarivali od podavanja krajiškog stanovništva te raznih beneficija poput ubiranja maltarine i slično. Da je u Krajini dominiralo unutarnjoaustrijsko plemstvo pokazuju stalne pritužbe hrvatskih staleža na postavljanje Nijemaca na položaje u Krajini.¹⁸ Zasigurno je financijska korist i činjenica da su imali veliku dozu neovisnosti od kralja u tim službama privlačila plemstvo Unutarnje Austrije na vojne položaje u Krajini.

1.2. Institucije staleškog poretka u Hrvatskoj

Dobro je poznata, iako donekle zastarjela, historiografska priča o centralizaciji Habsburgovaca i pokušaju ukidanja elemenata hrvatske državnosti u ranom novom vijeku.¹⁹ Habsburški vladari uz pomoć središnjih institucija u Beču i Dvorskog ratnog vijeća u Grazu nastojali su Hrvatsko Kraljevstvo zajedno s Ugarskim pravno svesti u rang habsburških nasljednih zemalja. Već u startu oslabljenu nadiranjem Osmanlijama i gubitkom velikog dijela teritorija, od 16. stoljeća moć hrvatskih staleža i institucija konstantno su umanjivali, kralj te dvorske i unutarnjoaustrijske institucije. Nemogućnošću hrvatskih staleža da održavaju obranu od Osmanlija stvorena je Vojna krajina kojom je sva vlast na tom području izuzeta iz ruku Hrvatskog sabora. Podređivanje Sabora i bana institucijama u Beču i Grazu

¹⁸ Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb, 1980., str. 503-504.

¹⁹ Samo neki od naslova za temu: Tadija Smičiklas, *Poviest hrvatska*, sv. 2, Zagreb, 1879., str. 62-64, 115-120, 130-134, 152-156 ; Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb, 1962., str. 277, 279, 284-286, 290-292, 296-297 ; Mirko Valentić, Lovorka Čoralić (Ur.), *Povijest Hrvata, Druga knjiga, Od kraja 15. st. do kraja Prvoga svjetskog rata*, Zagreb, 2005., str. 125-128, 225-227, 242-252, 267-274.; Neven Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*, Zagreb, 2007., str. 21-35.

vodilo je daljnjem smanjivanju opsega njihove vlasti koja se svela na tri županije i Bansku krajinu. No koje se institucije kriju ispod ove plastične slike o hrvatskim staležima koji su nemoćni oduprijeti se austrijskom centralizmu?

Potrebno je započeti s Hrvatskim saborom koji je bio središnje tijelo staleža i redova u Hrvatskom Kraljevstvu. Na hrvatskom se naziva spravišće ili stanak dok na latinskom ima više naziva.²⁰ Staleži i redovi koji su činili Sabor sastojali su se od četiri skupine: prelati, velikaši, plemstvo te slobodni kraljevski gradovi i privilegirani distrikti. Nije svo plemstvo spadalo u staleže i redove. Većina njih nije imala pravo sjedišta u Saboru nego je bilo samo zastupano na zasjedanjima preko zastupnika koji su se birali u županijama. Isto tako slobodni kraljevski gradovi slali su po dvojicu zastupnika u Hrvatski sabor, dakle nisu svi njihovi građani spadali među staleže nego dvojica koju grad pošalje. Dakle, među staleže su ulazili samo oni pripadnici navedenih skupina koji su sudjelovali u radu Sabora.²¹ Oni su činili staleže, a staleži su činili Sabor. Hrvatski sabor vršio je izborne funkcije. U Saboru su birani službenici od podbana i protonotara pa sve do županijskih notara. Jedina institucija koja je djelovala u Saboru, a nisu ju birali staleži bio je ban. Njega je birao kralj među nekoliko kandidata koje bi mu predložio Sabor. Vršio je i zakonodavnu funkciju s obzirom da je zakonima regulirao sve poslove u državi. Pravosudne funkcije Sabora obuhvaćaju uglavnom održavanje oktavalnog suda i redovito obavljanje pravosudnih funkcija u županijama i državi. Naposljetku, upravne funkcije Sabora obuhvaćale su poslove obrane, financija, reguliranja infrastrukture, školstva itd.²² Hrvatski je sabor, neovisno od Zajedničkoga ugarskog sabora, bio samostalan u donošenju zakona u Hrvatskom Kraljevstvu. Svi zaključci Sabora smatrali su se zakonom u širem smislu. Odredbe koje su se smatrale zakonom u užem smislu nazivaju se statuta te je kralj za sebe zadržao pravo sankcioniranja istih kako bi bili pravovaljani.²³ Tim pravom kralj je praktički utjecao na to koji zakon će doista i postati zakonom, a koji neće. To je bio alat kojim je znatno ograničena samostalnost Sabora. Sabor je u pravilu sazivao ban, a najčešće se održavao u Zagrebu ili Varaždinu. Sve do 18. stoljeća Sabor još ne raspolaže vlastitom zgradom u kojoj bi se sastajao niti banskom palačom kao stalnim boravištem bana. Obično je, kada bi se održavao u Zagrebu ili Varaždinu, zasjedao u gradskoj vijećnici. Kada

²⁰ Ivan Beuc, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*, Zagreb, 1969., str. 48-49. *Generalis dieta, generalis congregatio, regni conventus*. Punim nazivom *Generalis congregatio dominorum statuum et ordinum Regni*.

²¹ Isto, 42.

²² O nadležnosti Hrvatskog sabora: Isto, 41-54.

²³ Isto, 49-50.

ga je sazivao zagrebački biskup onda se uglavnom održavao u njegovom dvoru.²⁴ Sabor je obavljao i poslove Zagrebačke i Križevačke županije budući da je služba velikog župana tih županija bila spojena s funkcijom podbana, ali i zato da bi se smanjili izdaci plemstva zbog čestih zasjedanja. Stoga se uobičajilo da Zagrebačka i Križevačka županija ne održavaju vlastita zasjedanja nego da se njihove stvari rješavaju u Saboru.²⁵ S druge strane, u Varaždinu, gdje je nasljedna čast velikog župana bila u rukama obitelji Erdődy, županijska skupština nastavila je funkcionirati, no s obzirom da su se važniji poslovi rješavali u Saboru, uglavnom se sastajala radi biranja županijskih službenika, a tek ponekad u svrhu poslova uprave.²⁶ Ban je vršio funkciju posrednika između staleža i kralja. No nije mogao često biti u Beču i lobirati za hrvatske prilike zbog obaveza u Hrvatskoj, napose u vrijeme ratova s Turcima. Stoga je Sabor plaćao stalnog agenta (*Agens Regni*) koji je živio u Beču i trudio se umjesto bana unaprijediti hrvatske državne poslove te je o tome izvještavao bana i Sabor.²⁷ Hrvatski sabor bio je glavna i jedina institucija kroz koju su se staleži i redovi zajednički obraćali kralju i borili za svoje interese.

Iako je Sabor bio glavni kanal kroz koji su se staleži odnosili s kraljem, u samom Kraljevstvu možda i važnije bile su saborske službe. Charles Ingrao tvrdi kako u habsburškim nasljednim zemljama centar moći nisu bile same skupštine, već službe koje su proizlazile iz skupštine.²⁸ Princip je isti u Hrvatskom Kraljevstvu. Centar moći nije sam Sabor, kao sastajalište staleža i redova, već su to službe koje su dostupne kroz Sabor, poput bana, podbana, protonotara, blagajnika i ostalih. Dakle, osim što je bio kanal za komunikaciju s kraljem i mjesto gdje se vodila unutarnja politika Hrvatskog Kraljevstva, Sabor je služio kraljevinskoj eliti u Hrvatskoj kao mjesto pomoću kojega se mogu uspinjati na društvenoj ljestvici. Pritom se, naravno, ne smije zaboraviti da su u politici u Hrvatskoj ulogu imale i institucije koje su se nalazile i izvan njenih granica – naravno, kralj u Beču, ali i Dvorsko ratno vijeće u Grazu, odnosno unutarnjoaustrijske obitelji koje obnašaju visoke dužnosti u Vojnoj krajini.

U svim dosad spomenutim institucijama glavne uloge uglavnom imalo je plemstvo. Ono je s kraljem, kako u Europi tako i u Hrvatskom Kraljevstvu, bilo povezano neraskidivim vezama koje su ih činile ovisnim jedno o drugome. U Hrvatskom Kraljevstvu ta je povezanost vidljiva u instituciji bana koji je kroz svoju dužnost bio odgovoran kralju, a uz to je bio najviši

²⁴ Zlatko Herkov, „O rukopisu 'Notitiae de praecipuis officiis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae'“, *Rad*, knjiga 22, Zagreb, 1984., str. 43.

²⁵ Beuc, *Povijest institucija*, 53.

²⁶ Isto, 82.

²⁷ Isto, 74-75.

²⁸ Ingrao, *The Habsburg Monarchy*, 9.

izvršni organ u Kraljevstvu. Sam Sabor prepoznavao je bana ne samo kao svojeg najvišeg dužnosnika nego i kao kraljev oficij.²⁹ Pri uvođenju u funkciju ban je polagao zakletvu kralju, a ne Saboru te je jamčio da će bansku službu „vršiti vjerno kralju“.³⁰

Upravu u Hrvatskom Kraljevstvu dijelili su staleži i redovi, djelujući kroz Sabor, s banom Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.³¹ U periodu druge polovice 17. stoljeća, kao i prije i poslije, bana se bira među redovima hrvatskog plemstva. Kao što sam već spomenuo, Sabor predlaže kandidata ili kandidate kralju koji imenuje bana. Ban je dobivao naloge od kralja preko institucija poput Ugarske kancelarije, Dvorske kancelarije, Dvorskog ratnog vijeća i Kraljevske ugarske komore. Nadalje, svojim položajem nositelj je izvršne vlasti u Saboru.³² No, najvažnije banove prerogative bile su u području vojske i pravosuđa. Sabor je birao kapetana kraljevstva, ali na tu poziciju uglavnom je biran ban.³³ On je vodio banski banderij od 1000 konjanika. Stvaranjem Vojne krajine i izuzimanjem iste iz vlasti Hrvatskog sabora i bana, smanjen je opseg njihove vlasti, a ban je podređen spomenutim vojnim institucijama. Tako je ban svoje vojne ovlasti ispoljavao samo na području Banske krajine. Pri dizanju insurekcije, istu je morao proglasiti Sabor, ali ban je bio taj koji je zapovijedao vojskom i određivao gdje će se ona sastati.³⁴ To pravo činilo ga je *de facto* najmoćnijim čovjekom među hrvatskim plemstvom. Što se tiče pravosuđa, ban je još sredinom 17. stoljeća smatran najvišim sudskim službenikom u državi te je bio na čelu oktavalnog suda.³⁵ Bansko pravo bilo je i gotovo samostalan odabir najbližih suradnika – podbana i protonotara. Podbana je birao sâm ban odmah nakon ustoličenja, a protonotara je birao Sabor među kandidatima koje ban podnese, ne nakon instalacije već pri upražnjenju službe protonotara.³⁶ Krajem 16. stoljeća Ugarska komora ovlastila je bana da izabire i ubirače kontribucije.³⁷ On se stoga smatrao vrhovnim nadzornikom svih ubirača poreza.

U slučaju da je ban odsutan iz Kraljevstva ili iz nekog razloga spriječen, u vojnim i upravnim poslovima mijenjao ga je podban. S obzirom da je podban biran pri banovom uvođenju u službu, ostajao je na funkciji dokle god je vladao ban koji ga je izabrao. No to je u 17. stoljeću bilo više iznimka nego pravilo i podbanovi su često ostajali u službi i nakon

²⁹ Beuc, *Povijest institucija*, 67; Dalibor Čepulo, *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu*, Zagreb, 2012., str. 83.

³⁰ Beuc, *Povijest institucija*, 68.

³¹ Isto, 66.

³² Isto, 67; Čepulo, *Hrvatska pravna povijest*, 83.

³³ Herkov, „O rukopisu 'Notitiae...'“, 155-156; Beuc, *Povijest institucija*, 68-69; Čepulo, *Hrvatska pravna povijest*, 84.

³⁴ Beuc, *Povijest institucija*, 68.

³⁵ Isto, 69.-70.

³⁶ Isto, 71-75; Herkov, „O rukopisu 'Notitiae...'“, 55.

³⁷ Beuc, *Povijest institucija*, 71-79.

odstupanja ili smrti bana, odnosno novi banovi bi ih prihvaćali u svoju službu.³⁸ Podban je ujedno bio i veliki župan Zagrebačke i Križevačke županije te je redovito bio jedan od najbogatijih plemića.³⁹ S obzirom da je bio veliki župan spomenutih županija, obavljao je u njima sudsku djelatnost. 60-ih godina 17. stoljeća podban je čak sazivao Sabor, što je mogao činiti samo ban ili po banovu nalogu (ponekad i na svoju inicijativu) zagrebački biskup.⁴⁰

Nakon bana i podbana, dužnosnik koji je imao treći ključ škrinje privilegija u koju su se pohranjivala prava i privilegije Hrvatskog Kraljevstva bio je protonotar.⁴¹ On je bio čuvar banovog pečata koji se sastojao od grba i imena bana. Dobivao bi ga na čuvanje nakon instalacije novog bana. Kad je ban prestao vršiti svoju dužnost protonotar je bio obavezan javno uništiti banski pečat što je značilo da je vlast pod dotadašnjim banom prestala.⁴² Osim toga, bio je zamjenik bana na čelu oktavalnog suda ukoliko ovaj nije bio prisutan.⁴³ Također, bio je čuvar državnog pečata, vodio je knjigu saborskih zaključaka koje je ovjeravao svojim potpisom i pečatom, čuvao je državne dokumente te je predvodio hrvatske nuncije u Donju kuću Zajedničkoga ugarskog sabora.⁴⁴ Uglavnom je dolazio iz redova nižeg plemstva i bio pravno obrazovan.⁴⁵ Ponekad je protonotar bio osoba od iznimnog utjecaja u hrvatskom staleškom svijetu.⁴⁶

Egzaktor ili blagajnik bio je osoba koju je od kraja 16. st. birao ban, a po običaju je bila proglašavana u Saboru. Bio je zadužen za ubiranje i obračunavanje poreza u Hrvatskom Kraljevstvu. Sam je imenovao sebi podređene ubirače poreza po županijama i plaćao ih. Račune je polagao pred komisijom koju bi odredio Hrvatski sabor, a ako je Ugarska komora htjela da se njoj položi neki račun, morala je to posebno platiti.⁴⁷

Osim spomenutih službi, važno je spomenuti i županijske službe koje su služile kao neka vrsta „odskočne daske“ u karijeri pojedinca u hrvatskom staleškom svijetu.⁴⁸ To su uglavnom bili plemićki sudac, podsudac i podžupan. Budući da je upravne poslove županija obavljao Sabor na zasjedanjima, ove službe uglavnom su sudjelovale u vršenju pravosudne i

³⁸ Josip Buturac et al. (ur.), *Zaključci Hrvatskog sabora*, sv. I, Zagreb, 1958., str. 80, 83, 95, 98, 321, 395, 520; Josip Buturac et al. (ur.), *Zaključci Hrvatskog sabora*, sv. II, Zagreb, 1958., str. 498; Herkov, „O rukopisu 'Notitiae...'“, 121-122, 137.

³⁹ Beuc, *Povijest institucija*, 75-77.

⁴⁰ ZHS I, 266.; Beuc, *Povijest institucija*, 77.

⁴¹ Vladimir Mažuranić st., *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, Zagreb, 1975., str. 1179.

⁴² Beuc, *Povijest institucija*, 78-79.

⁴³ Isto, 71.

⁴⁴ Vladimir Pezo (glavni ur.), *Pravni leksikon*, Zagreb, 2007., str. 1345; Beuc, *Povijest institucija*, 78.

⁴⁵ Mažuranić, *Prinosi*, 1179; *Pravni leksikon*, 1345.

⁴⁶ Vidi: Ivana Jukić, Josip Kasalo, „Kraljevinska prava, kraljevinska elita: primjer protonotara Jurja Plemića (1690.-1713.)“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti*, 34, 2016., str. 125-146.

⁴⁷ Beuc, *Povijest institucija*, 79-81.

⁴⁸ Jukić, Kasalo, „Kraljevinska prava...“, 126.

izvršne funkcije. Dakle sve dosad navedene službe činile su staleški poredak u Hrvatskom Kraljevstvu.

2. MONARHIJA-DRŽAVA, ELITA I STALEŠKI POREDAK

Vladar i staleške elite neizbježno su bili upućeni jedno na drugo u pokušaju širenja vlastite moći. Nepobitna je činjenica da je Habsburška Monarhija izgrađena uz pomoć lokalne, odnosno hrvatske kraljevske elite. Odnos kralja i plemstva historiografije najčešće razumijevaju kroz dva načina djelovanja: suradnju i otpor. Lojalni kraljevi partneri računali su na činjenicu da će kad-tad biti nagrađeni za svoju odanost. Upravo na njima počivala je izgradnja Monarhije. Naime, događaji nakon 1670. godine u Hrvatskoj, pogotovo u Ugarskoj, pokazuju situaciju u kojoj je vladar pokušao vladati bez dotad ustaljenog kompromisa s lokalnom elitom. No takav se model pokazao dugoročno neodrživ za vladarsku kuću.

Jeroen Duindam tvrdi da su plemići smatrali sve osim najviših dužnosti neprikladnima za svoj visoki status u društvu.⁴⁹ U slučaju Hrvatskog Kraljevstva tu bih tvrdnju preoblikovao u to da je visoko plemstvo smatralo sve osim najviših dužnosti ispod svoje časti. Pod najvišim dužnostima ponajprije mislim na ulogu bana s obzirom da se najmoćnije plemićke obitelji nakon hrvatsko-mađarske pobune poput obitelji Erdődy, Drašković, Batthiány rijetko pojavljuju u bilo kojim drugim službama osim banove. U 17. stoljeću, osim Benedikta Turoczija Ludbreškog (1614 – 1616) i Adama Batthyanyja (1693 – 1703), svih 9 banova bilo je iz obitelji Zrinski, Frankopan, Erdődy i Drašković. Ta činjenica dobro ilustrira za koga je bila rezervirana služba bana. Službe podbana, protonotara, blagajnika te podžupana, notara i sudaca u županijama vršilo je uglavnom srednje i niže plemstvo.

Spomenute službe čine kraljevinsku elitu u Hrvatskom Kraljevstvu koja uživa prava i privilegije koja su im dana. Osim toga, ona provodi i kraljeve odluke na lokalnoj i mikro razini. Pritom treba imati u vidu i njihove vlastite interese koji se konstantno isprepliću s provođenjem kraljeve politike. Prava i privilegije hrvatskih staleža upravo su u ovome periodu snažno dovedena na kušnju. Nikola III Erdődy bio je jedna od osoba u koje se polagalo mnogo nade pri očuvanju statusa hrvatske kraljevske elite.

⁴⁹ Duindam, *Myths*, 40.

2.1. Obitelj Erdődy

Kuća Erdődy svoje porijeklo vuče iz grada Erdőda koji se danas nalazi u sjeverozapadnoj Rumunjskoj (Ardud), a u 15. stoljeću kada obitelj dobiva plemićku titulu grad je spadao u istočnu Ugarsku. Porijeklu porodice svjedoči diploma kojom je kraj Matija Korvin 1459. godine dodijelio plemstvo i grb Valentinu Bakaču i trojici njegove mlađe braće.⁵⁰

Prve posjede u Hrvatskoj obitelj stječe 1491. godine.⁵¹ To je učinio Toma Bakač, brat spomenutog Valentina, od 1497. godine nadbiskup ostrogonski koji je od 1511. do 1514. „upravljao zagrebačkom biskupijom“.⁵² Stjepan Čupor Moslavački ostavio je dotičnomu u nasljedstvo grad Jelenska i trgovište Moslavina zajedno s još 75 sela u Zagrebačkoj i Križevačkoj županiji.⁵³ Obiteljska loza nastavila se kroz Nikolu I, brata Valentina i Tome, koji imao je četiri sina. Samo jedan od sinova, Petar I rođen 1463. godine, imao je potomstvo i smatra se rodonačelnikom obitelji Erdődy u Hrvatskoj. S obzirom na konstantne napade Osmanlija, sudjelovao u ratovima protiv Turaka, u čemu će se itekako istaknuti nekolicina njegovih potomaka. Od kralja Vladislava II dobio je 1511. godine barunat⁵⁴ te počinje koristiti prezime Erdődy s pridjevkom „de Monoyorokerék“, a najkasnije od 1516. dodaje i „et Monoszlo“.⁵⁵ Od tada obitelj više neće nositi prezime Bakocs (Bakač) nego isključivo Erdődy po mjestu iz kojega su potekli. Pridjevak Monoyorokerék je mađarski naziv za austrijski grad Eberau koji se danas nalazi u Gradišću na austrijsko-mađarskoj granici, a prije 500 godina bio je u vlasništvu obitelji Erdődy, dok je Monoszlo mađarski naziv za Moslavinu. Prema tom posjedu, on i njegovi potomci nakon njega nazivat će se „vječiti knez od gore zaprte Moslavine“ (comes perpetuum Montis Claudii).⁵⁶ Nakon smrti strica Tome Bakača 1521. godine, Petar I Erdődy naslijedio je većinu njegovih posjeda u Zagrebačkoj i Križevačkog županiji koji su mu omogućili da se uzdigne među najviše plemiće u Kraljevstvu.⁵⁷

Petar II, sin istoimenog oca, rođen 1504. godine, bio je prvi od pet članova obitelji Erdődy koji su obnašali dužnost hrvatskog bana kroz povijest. 1565. godine, kako bi ga

⁵⁰ Ivan Bojničić, „Plemstvo i bogatstvo obitelji Erdődy“, *Prosvjeta*, Zagreb, 1895. str. 12. Bojničić tvrdi kako bi hrvatska inačica prezimena trebala glasiti Bakovac ili Bakovec, a ne Bakač kako se tada već uobičajilo. S obzirom da je uvriježen naziv sve do danas ostao Bakač, odlučio sam se na uporabu tog naziva.

⁵¹ Isto, 15.

⁵² Isto, 12.

⁵³ Isto, 15.

⁵⁴ Agneza Szabo, „Jastrebarska strana grofova Erdődy“, *Gazophylacium*, XIV, 1-2, Zagreb, 2009. str. 100.

⁵⁵ Tatjana Radauš, „Erdődy“, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. IV, Zagreb, 1998., str. 54.

⁵⁶ Isto, 54.

⁵⁷ Isto, 54.

nagradio za pobjedu protiv Turaka kraj Kloštar Ivanića, kralj Maksimilijan II dodijelio mu je grofovski naslov.⁵⁸ Dotični je imao pet sinova od kojih je samo dvoje doživjelo odraslu dob.⁵⁹ Toma II i Petar III, od kojih je prvi nešto poznatiji. Obojica su sudjelovala u slavnoj pobjedi kršćanske vojske nad osmanskim snagama kod Siska 1593. godine. Toma II, kao tadašnji ban, bio je vrhovni zapovjednik hrvatskih snaga, dok je Petar III zapovijedao četom od 500 uskoka i hrvatskih konjanika.⁶⁰ Njihovi su potomci podijelili obitelj na dvije grane, na ugarsku, odnosno hrvatsku granu. Osim što se uspeo do najviše političke časti u Hrvatskoj, ban Toma II uspio je obitelji osigurati nasljednu čast velikog župana varaždinskog 1607. godine koja je otada pripadala najstarijem punoljetnom članu obitelji Erdődy.⁶¹ Od 1615. godine članovi obitelji su i nasljedni petrinjski kapetani.⁶²

Spomenuti Petar III, koji je sudjelovao u bitci kod Siska 1593. godine, djed je Nikole III Erdődyja. Zajedno s bratom, dobio je od cara Rudolfa II 1580. godine potvrdu grofovskog naslova njihovog oca iz 1565. godine. Uz svoga oca, Petra II, bio je jedan od rijetkih članova obitelji bliskih protestantizmu no u konačnici ga se odrekao.⁶³ Od Petrove djece za povijest je najvažniji Vuk I Erdődy,⁶⁴ otac Nikole III Erdődyja. On je sa svojom suprugom Barbarom Turóczy 1638. godine uveden u posjed vlastelinstva Ludbreg i Vinica.

Imajući u vidu konceptualni okvir ovog rada jasno je da su nasljedne službe, zajedno s njihovim brojnim posjedima, pridonijele jačanju obitelji Erdődy u Hrvatskom Kraljevstvu. Uz već spomenuto davanje i potvrđivanje grofovskog naslova i biranje u službu bana, darovanje nasljednih službi pokazuje da ih je vladar smatrao odanim partnerom, a događaji iz 1670. godine pokazuju da je bio u pravu. Sve to pomoglo je obitelji Erdődy da se uzdigne u red takozvane „nadsacionalne aristokracije“.⁶⁵ Osim odanosti, potrebno je dijeljenje spomenutih službi staviti i u kontekst protureformacije i katoličke obnove – nije slučajno što je Toma II dobio naslov nasljednog varaždinskog župana, a ne njegov brat koji je u to vrijeme još koketirao s protestantizmom. Nagrađivanjem lojalnih staleških partnera kralj ih je čvršće vezao uz sebe i istodobno jačao njihovu moć na lokalnoj razini. Dakle, takvo recipročno

⁵⁸ Isto, 68.

⁵⁹ Marko Bedić, „Uspon i pad grofova Erdődy“, *Kaj*, XXIX, 3, Zagreb, 1996.

⁶⁰ Szabo, „Jastrebarska strana...“, 104.

⁶¹ Bojničić, „Plemstvo...“, 46.; Beuc, *Povijest institucija*, 82.

⁶² Branislav Đurđev et al. (ur.), *Historija naroda Jugoslavije*, sv. II, Zagreb, 1959., str. 718.

⁶³ Radauš, „Erdődy“, 55-56.

⁶⁴ Vuk I Erdődy imao je brata Nikolu II Erdődyja koji je ponegdje nazvan starijim, a slijedom toga Nikola III Erdődy mlađim. U čast Nikole II Erdődyja (starijeg, dakle strica Nikole III Erdődyja) Ivan Zakmardij napisao je djelo *Apologia comitis Nicolai Erdődy*, a Juraj Habdelić posvetio mu je djelo *Zercalo Mariansko* (Graz 1662.). Radauš, „Erdődy“, 57-58.

⁶⁵ Štefanec, *Država ili ne*, 57-58.

djelovanje bilo je na obostrano zadovoljstvo dvaju partnera, a primjer obitelji Erdődy izvršno to dočarava.

2.2. Nikola III Erdődy do uspinjanja na bansku čast – odanost kralju prije svega

Biografski podaci o životu Nikole Erdődyja u literaturi se ne pojavljuju osim ako se djelo ne bavi prošlošću obitelji Erdődy ili samim Nikolom, što su zapravo endemske pojave u hrvatskoj historiografiji.⁶⁶ Nikola III Erdődy rođen je 1630. godine, a mjesto rođenja još uvijek je nepoznato. Kao i njegov otac prije njega, školovao se u Grazu kod isusovaca gdje se spominje 1648. godine.⁶⁷ S 23 godine, vodio je 1653. vojnu jedinicu koju je organizirala obitelj Erdődy kako bi ugušila pobunu podanika na posavskom imanju Mirka (Emerika) I Erdődyja. Ta pobuna poznata je pod nazivom Prva posavska buna.⁶⁸ Nikola III Erdődy u to vrijeme živio je na posjedu Želin u Turopolju, nedaleko od mjesta događaja pobune.⁶⁹ Borba protiv pobunjenika nije dobro počela za njega i ljude koje je vodio. Oko 20. prosinca 1653. godine u mjestu Zdenčec (Suša) njegovu jedinicu, koja je krenula u pomoć Novigradu Posavskom opsjednutom od pobunjenih Posavaca, dočekala je u zasjedi skupina strijelaca. Kako tvrdi Josip Adamček, za pretpostaviti je da je njegova jedinica razbijena i da se Nikola III Erdődy morao spašavati bijegom.⁷⁰ Nakon toga pobunjenici su provalili na Erdődyjevo želinsko vlastelinstvo, čije su kmetove potakli na pobunu, i njegovu kuriju Veleševac.⁷¹ Pobunu je šest godina kasnije ugušio Mirko I Erdődy uz pomoć karlovačkog generala Herbarda Auersperga.⁷² Od 1661. do 1666. godine Nikola III Erdődy bio je kapetan Brkiševine, utvrde na Kupi nedaleko od Petrinje, a od 1666. do 1670. kapetan same Petrinje.⁷³ U trenutku stupanja u čast banskog namjesnika za vojne poslove 1670. godine, Nikola Erdődy obnaša dužnost nasljednog župana Varaždinske županije i kapetana Petrinje.⁷⁴

⁶⁶ Agneza Szabo, „Jastrebarska strana grofova Erdődy“, *Gazophylacium*, XIV, 1-2, Zagreb, 2009.; Radauš, „Erdődy“, HBL IV, Zagreb, 1998.

⁶⁷ Radauš, „Erdődy“, 66.

⁶⁸ Josip Adamček, *Bune i otpori, Seljačke bune u Hrvatskoj u XVII stoljeću*, Zagreb, 1987., 203-241.

⁶⁹ Adamček, *Bune i otpori*, 220. „...želinski vlastelin grof Nikola Erdődy Mlađi.“

⁷⁰ Isto, 220-221.

⁷¹ Isto, 221.

⁷² Isto, 239-240.

⁷³ Radauš, „Erdődy“, 66.

⁷⁴ ZHS I, 297.

Prije pada Zrinskih, obitelj Erdődy bila je jedina koja se mogla mjeriti s njima po veličini posjeda.⁷⁵ S obzirom da je banska čast od 1649. do 1670. godine faktički bila u rukama obitelji Zrinski, a imajući u vidu da su Erdődyji bili petrinjski kapetani i jedini nasljedni župani u Hrvatskom Kraljevstvu, rivalstvo je bilo prisutno. Zato što se kralj bojao da Erdődyji ne ojačaju previše u Banskoj krajini, gdje su im bili glavni posjedi, birao je braću Zrinski za banove.⁷⁶ Stoga se Erdődyji od 1652. počinju oslanjati na karlovačkog generala Herbarda Auersperga koji iste godine dolazi u Karlovac i uz čiju je pomoć Mirko Erdődy ugušio prvu pobunu Posavaca 1659. godine.⁷⁷ Gušenje pobune uz pomoć karlovačkog generala Auersperga pokazuje da hrvatski staleži samostalno nisu imali dovoljno snage za sukob s pobunjenicima. Upravo se u pobuni Posavaca može iščitati neprijateljstvo bana Nikole Zrinskog i Mirka Erdődyja. Nikola Zrinski za prvu pobunu Posavaca od početka je krivio Mirka I Erdődyja i njegovu obitelj te je uglavnom tražio mirno rješenje problema, suprotno zahtjevima Mirka Erdődyja da se pobuna u začetku uguši silom. Štoviše, Erdődy je upravo bana krivio što je pobuna potrajala šest godina, a Zrinski je po njenom završetku u svoju službu uzeo jednog od pobunjeničkih vođa i dao mu naslov vojvode.⁷⁸ Osim zajedničkog gušenja pobune, u prilog dobrim odnosima Erdődyja s karlovačkim generalom i Dvorskim ratnim vijećem u Grazu govori i činjenica da je Vijeće već za vrijeme pobune hrvatskih i mađarskih magnata predlagalo da se Petra Zrinskog skine s banske časti te da se za novog bana ili banskog namjesnika postavi Nikola III Erdődy.⁷⁹

Za vrijeme Pobune Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana Nikola III Erdődy ostao je čvrsto odan kralju. Tome je od početka kumovala činjenica da je postojalo nemalo rivalstvo između obitelji Zrinski i Erdődy.⁸⁰ Nikola je bio svjestan da nikada neće postati banom ako će na toj poziciji ostati Petar Zrinski. Stoga se od samog početka udaljio od planova toga dijela hrvatskoga i ugarskoga staleškog svijeta. Nikola Erdődy konstantno je za vrijeme pobune ispostavljaio informacije o djelovanju Zrinskog i Frankopana karlovačkom generalu Herbersteinu i kralju. I osobno je dolazio u Beč i Graz kako bi obavještavao dvor i Dvorsko ratno vijeće o događanjima u Hrvatskoj i planovima svojih staleških kolega.⁸¹ Savez s Turcima kojeg je Zrinski namjeravao ostvariti zasigurno je samo učvrstio Erdődyja u njegovom stajalištu da u tom trenutku ostane vjeran kralju. Nakon pobune hrvatskih i

⁷⁵ *Historija naroda* II, 717.

⁷⁶ Isto, 743.

⁷⁷ Isto, 718, 735.

⁷⁸ Adamček, *Bune i otpori*, 240.

⁷⁹ Franjo Rački, *Izprave o uroti P. Zrinskoga i F. Frankopana*, Zagreb, 1861., str. 73.

⁸⁰ *Historija naroda* II, 743; Budak, *Hrvatska i Slavonija*, 30.

⁸¹ Rački, *Izprave*, 58, 80, 97, 103-104.

mađarskih velikaša 1670. godine obitelj Erdődy ostala je najveći zemljoposjednik među hrvatskim staležima. Svoje posjede imali su u Samoboru, Ludbregu, Jastrebarskom, Moslavini, Hrvatskom zagorju, Turopolju, a bili su i nasljedni župani u Varaždinu. To ih je činilo najmoćnijom obitelji u Hrvatskom Kraljevstvu.

Nakon slamanja pobune hrvatskih i mađarskih velikaša 1670. godine, karlovački general Herberstein ponudio je hrvatskim staležima da se pravno odcijepi od Ugarske i pridruže austrijskim nasljednim zemljama, no taj prijedlog odbijen je zahvaljujući Nikoli III Erdődyju.⁸² Nadalje, Herberstein je 1671. godine u memorandumu upućenom kralju osim teženja da se Hrvatska odvoji od Ugarske predlagao i da se stvori jedinstvena Vojna krajina koja bi uključivala i Bansku krajinu. No isto je odbijeno zahvaljujući Nikoli III Erdődyju.⁸³ Erdődy je bio odan kralju, ali njegovo djelovanje nakon pobune pokazuje da je čvrsto stajao pri hrvatskim municipalnim pravima. Braniti hrvatska municipalna prava značilo je braniti i sva ona prava i privilegije koja su činila obitelj Erdődy nasljednim županima varaždinskim i kapetanima petrinjskim, koja su omogućavala isključivo plemstvu s posjedima u Hrvatskom Kraljevstvu da sudjeluju u političkom životu države. Nabrojanje može trajati do unedogled. Ono što je važno istaknuti jest da je dovođenje u pitanje hrvatskih municipalnih prava značilo dovesti u pitanje položaj Nikole III Erdődyja i njegove obitelji kao jedne od najmoćnijih kuća u Hrvatskom Kraljevstvu. Osim što je branio i vlastitu poziciju, Erdődy je zasigurno bio svjestan koliko dalekosežne mogu biti posljedice za Hrvatsko Kraljevstvo, ako se donose ishitrene i opasne odluke u politički izrazito turbulentnom trenutku kao što je bila 1670. godina u hrvatskoj povijesti. To pokazuje i rečenica koju je izjavio svome kolegi u banskom namjesništvu, zagrebačkom biskupu Martinu Borkoviću nakon pobune Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana: „Sada ali nikdar treba za patriu stat“.⁸⁴

Period od 1671. do 1681. godine u mađarskoj se historiografiji naziva „deset mračnih godina“. U Ugarskoj u tom periodu nije sazivan sabor i nije izabran palatin. Oformljen je *Gubernij* koji je bio zadužen za jačanje kraljevog autoriteta u Ugarskoj. Na čelo tog tijela postavljen je veliki meštar vitezova teutonaca Johann Caspar von Ampringen. Dotični je, iako rođen u Ugarskoj, pripadao plemstvu habsburških nasljednih zemalja. Djelovanjem Beča Ugarska je tretirana kao osvojeni teritorij.⁸⁵ S druge strane, u Hrvatskoj je situacija bitno drugačija. Dok je Zajednički ugarski sabor suspendiran, Hrvatski sabor redovito se sastaje tijekom spomenutog perioda. Iako je bansko mjesto ispražnjeno, za banske namjesnike 1670.

⁸² Smičiklas, *Poviest*, 193; Budak, *Hrvatska i Slavonija*, 31.

⁸³ Budak, *Hrvatska i Slavonija*, 31.

⁸⁴ Smičiklas, *Poviest*, 193.

⁸⁵ Ingrao, *The Habsburg Monarchy*, 70.; Kann, *A History*, 73.

godine izabrane su dvije osobe koje pripadaju domaćem plemstvu, a od 1674. na poziciji će ostati samo Nikola III Erdődy. Situacija je to kakvu vladar nije priuštio Ugarskoj. Iako su institucije poput Dvorske komore i Dvorskog ratnog vijeća u Beču često zaobilaze *Gubernij* u upravljanju Ugarskom, ipak ova situacija pokazuje različit odnos vladara prema dvjema kraljevinama.

Cilj Leopoldovog prekinutog konsenzusa s lokalnom elitom i otvorenog apsolutizma u Ugarskoj od 1671. do 1681. bio je ojačati kraljev autoritet u Ugarskoj i Hrvatskoj te približiti pravni status spomenutih kraljevina ostatku Monarhije. Dakle, stvoriti pravno ujedinjenu Monarhiju. Iako je i pobuna zrinsko-frankopanska jednim dijelom uzrok promjene kraljeve politike, zapravo je više poslužila kralju kao dobar izgovor da snažno intervenira u ugarsku stalešku hijerarhiju. U tom periodu, kada su ugarski zakoni i prava bili nevažeći i kada je najviše tijelo u državi, *Gubernij*, bila institucija koju su vodili Nijemci, nastavila se ponovna uspostava autoriteta Katoličke crkve. Usporedno s mijenjanjem konfesionalne slike Habsburške Monarhije, Katolička obnova bila je sredstvo od izrazite pomoći pri pokušajima pravnog izjednačavanja Ugarske s ostatkom Monarhije. Uz to, Ugarska je do tada već imala u svojoj povijesti nekoliko pobuna, koje su znale Habsburzima itekako otežati vođenje unutarnje i vanjske politike, a nerijetko su bile potpomognute iz Transilvanije.⁸⁶ Ugarski staleži žestoko su branili vlastita prava i povlastice i opirali se habsburškim pokušajima da „Ugrima navuku češke hlače“. S druge strane, osim pobune Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana iz 1670. godine, u Hrvatskoj nije bilo pobuna poput onih u Ugarskoj. Također, žestok odnos prema Ugarskoj potaknut je i potrebom krune za izvlačenjem veće količine financijskih prihoda iz Ugarske.⁸⁷ Sve navedeno pokazuje smjer u kojem bi trebalo tražiti razloge drugačijeg tretmana kojeg je Hrvatska doživjela od Ugarske u periodu od 1670. do 1680. godine.

No treba imati na umu da je situacija u Hrvatskoj, unatoč nešto povoljnijim okolnostima nego u Ugarskoj, bila sve samo ne dobra za hrvatske staleže. Neposredno nakon pobune problemi hrvatskih staleža bili su konfiskacija posjeda (osim zrinsko-frankopanskih) onih plemića koje se sumnjičilo za sudjelovanje u pobuni te pljačkanje od krajiške vojske. Konfiscirani posjedi i dalje su smatrani dijelom Hrvatskog Kraljevstva, ali predani su na upravljanje Dvorskoj komori. Već je navedeno da je Sabor nastavio uobičajeno djelovati u ovom periodu. Nastavljena je tradicija da se bana pri ustoličenju proglašava kapetanom

⁸⁶ Géza Pálffy, *Povijest Mađarske – Ugarska na granici dvaju imperija (1526. – 1711.)*, Samobor, 2010., str. 155-158. Godine 1604.-1606., 1619., 1623.-1624., 1626., 1644. -1645.

⁸⁷ Ingraio, *The Habsburg Monarchy*, 69-70.

Banske krajine pa tako i banski namjesnik za vojne poslove Nikola III Erdődy dobiva tu titulu 1670. godine.⁸⁸ U trenutku opasnosti za hrvatski staleški poredak bilo je potrebno da Sabor očuva redovitu proceduru i pokaže da može funkcionirati te i dalje biti vjeran kralju. U lipnju 1671., godinu dana nakon pobune, Sabor je poslao kralju izaslanstvo koje je uvjeravalo kralja u vjernost hrvatskih staleža te je tražilo od njega da popuni bansku službu. Urgiranje za instalaciju bana počelo je odmah nakon uspostavljanja namjesništva. Na istom zasjedanju u travnju 1670. godine na kojem je obznanjeno da se uspostavlja bansko namjesništvo u Hrvatskoj, Sabor je odredio izaslanstvo koje je kod kralja zahtijevalo da se banska čast definitivno podijeli Nikoli III Erdődyju.⁸⁹ U nastojanju da ojačaju status Nikole Erdődyja, što je bio neizravan pokušaj čuvanja statusa hrvatskoga staleškog svijeta, Sabor dodjeljuje službu kapetana banskom namjesniku za vojne poslove. Ako je netko u Hrvatskom Kraljevstvu u tom trenutku uživao kraljevo povjerenje, onda je to zasigurno bio Nikola III Erdődy s obzirom na odanost kralju tijekom pobune zrinsko-frankopanske. Kao takav, bio je glavni stup na koji su staleži oslonili u trenutku kada su njihova prava i privilegije bili ugroženi. Stoga je dodjeljivanje službe kapetana Banske krajine Nikoli Erdődyju bilo izravan način očuvanja redovne saborske procedure u trenutku kada je to bilo najpotrebnije i neizravan pokušaj očuvanja staleškog poretka u Hrvatskom Kraljevstvu. Samo jedan od argumenata kojim je Sabor kralju obrazlagao potrebu da se službeno instalira ban jest taj što je ban nosilac vrhovne sudbene vlasti u Hrvatskoj, a ako nema bana onda ni pravosuđe ne može funkcionirati. Ban je bio na čelu oktavalnog suda, a u slučaju njegove odsutnosti na toj funkciji mijenjao ga je protonotar.⁹⁰ Što se tiče kraljevinskih službenika, oni su bili redovito birani kao i prije pobune hrvatskih i mađarskih velikaša. Tu također nije bilo poremećaja u radu Sabora i institucija. Godine 1670. izabran je Ljudevit Vagić za notara Zagrebačke i Križevačke županije.⁹¹ Iduće godine, Ivan Vojković izabran je za podžupana Zagrebačke županije. 1672. godine nakon smrti podbana Gašpara Orehovečkog, koji je tu službu obnašao punih trideset godina, izabran je na njegovo mjesto Nikola Gotal, a potvrđen je u službi dvije godine kasnije.⁹² Dakle, institucije Hrvatskog Kraljevstva bivaju redovito birane te nastavljaju normalno funkcionirati.

U srpnju 1670. godine Sabor je zatražio od kralja da iz Karlovca odu strani vojnici koji su tamo bili stacionirani. Molba Sabora uslišana je relativno brzo s obzirom da se isti u

⁸⁸ ZHS I, 299.

⁸⁹ ZHS I, 298.

⁹⁰ Beuc, *Povijest institucija*, 71.

⁹¹ ZHS I, 300.

⁹² ZHS I, 320-321, 333.

listopadu zahvaljuje kralju što je na njegovu molbu naredio odlazak vojnika iz Karlovca.⁹³ Možda je kralj želio barem malo udovoljiti hrvatskim staležima, ali zasigurno je važnije bilo uskratiti generalu Herbersteinu sredstvo kojim bi dodatno ozlovoljio i otuđio hrvatske staleže. No kralj nije bio tako široke ruke kada su u pitanju bili njemački vojnici u Varaždinu. Kroz cijelo 17. stoljeće Sabor je zahtijevao da dotični napuste Varaždin, ali bezuspješno.⁹⁴

Uz ispražnjenu bansku stolicu, kralj je Saboru oduzeo i dio financijskih prihoda. 1638. godine otac Leopolda I, Ferdinand III, dodijelio je Saboru polovicu prihoda koje je ostvarivao od pobiranja tridesetine u Hrvatskom Kraljevstvu. Svrha te financijske podrške bila je uzdržavanje haramija u Banskoj krajini.⁹⁵ 1670. godine dodjeljivanje polovice prihoda staležima ukinuto je 1670. godine. Stavivši to u kontekst izgradnje države, kralj je jednostavno vratio u svoje ruke upravljanje financijskim prihodima, što je prema onodobnoj političkoj teoriji ionako bilo neodvojivo od kraljevske vlasti. To je zasigurno bio težak udarac za staleže jer je tim sredstvima direktno financirana obrana u Banskoj krajini. No to neće ostati permanentno stanje stvari.

Kralj nije stao na banu i tridesetini. U listopadu 1672. godine varaždinski general Ludwig Radwig de Susa zauzeo je po kraljevoj naredbi utvrdu Sisak koja je tradicionalno bila pod upravom Zagrebačkog kaptola. Razlozi takvog postupanja ovdje nisu od presudne važnosti koliko sam čin. Bilo to provođenje apsolutizma u praksi i pokazatelj kraljeve odluke da ne komunicira sa staležima. Kralj je odlučio silom uzeti ono što želi i oduzeo je utvrdu uvijek odanom staleškom partneru u Hrvatskoj. Također, ako se osvrnemo na proces izgradnje države, kralj je na taj način težio i monopolizaciji vojne sile.⁹⁶

No kraljev kategorički odnos prema hrvatskim staležima bio je promjenjivog intenziteta, što je vidljivo u njihovom odnosu 1670-ih godina. Dodjeljivanje polovice tridesetine hrvatskim staležima, koje je ukinuto 1670., ponovno je uvedeno 1676. godine. Kralj takve odluke dodjeljivanja financijskih sredstava nije donosio zbog empatije prema hrvatskim staležima koji su ugroženi od Osmanskog Carstva. Iza toga su zasigurno stajali politički razlozi. Na pitanje zašto je taj doprinos ukinut već sam dao odgovor stavivši oduzimanje tridesetine u kontekst promjene kraljevog odnosa prema kraljevinskoj eliti. Kao što sam prikazao, ukidanje kraljevog doprinosa samo je jedna od grubih mjera koje je kralj poduzeo nakon pobune hrvatskih i mađarskih velikaša. No vraćanje polovice tridesetine

⁹³ ZHS I, 301, 304.

⁹⁴ Adamček, *Agrarni odnosi*, 505.; ZHS, 39-40, 54, 106, 145, 172, 262, 374, 400, 500.

⁹⁵ Adamček, *Agrarni odnosi*, 507.

⁹⁶ Ivana Jukić, „Kralj, Kaptol i sisačka utvrda 1672.-1682.: granice političke moći“, *Kaptolski Sisak 1215. – 2015.*, Sisak, 2017., str. 68-74.

Saboru zasigurno se može objasniti ponovnim zatopljenjem odnosa između kralja i staleža. Na Saboru u srpnju 1676. odlučeno je da će zemaljski agent u Beču tražiti da se obustavljena tridesetina ponovno isplaćuje. Staleži očitito do tada nisu smatrali mogućim da im se polovica tridesetine vrati jer ju prije ove odluke nisu zahtijevali. Pregovori su uspjeli, a tome svjedoči činjenica da već na idućem zasjedanju, u prosincu iste godine, Sabor određuje što će učiniti s viškom od polovice tridesetine.⁹⁷ Relativno brzo vraćanje tog privilegija Saboru, dok u Hrvatskoj još uvijek nije ustoličen ban, svjedoči popuštanju kraljevog pritiska prema hrvatskim staležima koji će kulminirati instalacijom Nikole III Erdődyja za bana 1680. godine.

Takva interpretacija odnosa kralja i staleža za vrijeme „deset mračnih godina“ u kojem kraljev pristup hrvatskim staležima pokazuje znakove popuštanja slaže se s dinamikom saborskih zasjedanja 70-ih godina. Od 1670. pa do instalacije Erdődyja za bana 1680. godine Hrvatski sabor sastao se dvadeset i dva puta. U spomenutih deset godina Sabor je bio aktivniji u prvoj polovici desetljeća. Do 1675. godine sastao se čak petnaest puta dok se od 1675. do 1680. godine sastao sedam puta. Najaktivnija godina bila je 1672. kada je Sabor zasjedanje održao čak četiri puta.⁹⁸ Dakle, u vremenu kada su prava i privilegije hrvatske kraljevske elite bili jače ugroženi bilo je nužno da se staleži redovito sastaju i tome se suprotstave.

Da bi kontekst popuštanja kraljeve beskompromisne politike bio jasniji, potrebno je ponovno baciti pogled na Ugarsku. Od 1671. godine pojavljuju se ondje kuruci kao skupine pobunjenika koje su pružale vojni otpor novonastaloj habsburškoj politici. U Hrvatskoj oružanog otpora habsburškoj vlasti nije bilo. Štoviše, 1672. godine, na kraljev zahtjev, Hrvatski sabor podiže vojsku za borbu protiv pobunjenika u Ugarskoj. Zasigurno je kralj imao u vidu lojalnost koju su hrvatski staleži pokazivali u godinama oštre kraljeve politike. 1674. godine za banskog namjesnika s punim ovlastima instaliran je Nikola III Erdődy, a kralj iste godine zahtijeva 1000 konjanika za borbu protiv pobunjenika u Ugarskoj.⁹⁹ No staleži su iskoristili tu priliku za pregovore oko još nekih stvari osim vojske. U instrukciji poslanoj kralju najprije su zahtijevali da se broj poslano vojske smanji na 500. Također, traženo je da kralj pomogne pukovniku te vojske, Nikoli Kegleviću, da stekne neka imanja. Osim toga zatraženo je da kralj potvrdi saborski zaključak protiv miješanja ugarskih sudova u nadležnost sudova u Hrvatskoj. Naposljetku, u instrukciji Sabor i dalje uporno traži da se u Hrvatskoj

⁹⁷ ZHS I, 371, 375.

⁹⁸ ZHS I, 316, 319, 320, 322 za 1672., a 332, 333, 342, 344 za 1674. godinu.

⁹⁹ ZHS I, 342.

imenuje ban, a da to bude Nikola III Erdődy.¹⁰⁰ Iz narednih zasjedanja može se primijetiti jedino da je kralj udovoljio zahtjevu staleža da vojska koju će izvesti iz Hrvatske broji 500 ljudi.¹⁰¹

Neki hrvatski plemići uporno su zaobilazili sudove u Hrvatskom Kraljevstvu i odlazili sudovima u Ugarsku. Zato je Sabor u prethodno spomenutoj instrukciji iz 1674. godine tražio da kralj potvrdi zaključak protiv miješanja ugarskih sudova u slučajeve hrvatskih sudova. Na istome zasjedanju određena je kazna za one plemiće koji odlaze sudovima u Ugarsku i na taj način mimoilaze nadležne sudove u Hrvatskom Kraljevstvu.¹⁰² No kršenje jurisdikcije hrvatskih sudova se nastavilo. 1676. godine Sabor je odredio poseban odbor čija je zadaća bila u „Škrinji privilegija“ potražiti spise koji dokazuju da stranim sucima u Hrvatskom Kraljevstvu ne pripada pravo obnašanja sudske djelatnosti. Na istom zasjedanju, Sabor je odlučio poništiti ovrhu koja je izvršena na osnovu presude stranog suca.¹⁰³ Unatoč svim mjerama Sabora, hrvatski plemići nastavljali su kršiti zakone. 1682. godine Sabor ponovno određuje kaznu za one plemiće koji se obraćaju stranim sudovima.¹⁰⁴

Spomenuo sam da se Sabor u ovom periodu sastao dvadeset i dva puta. Tri puta se sastao u Varaždinu, a svi ostali sastanci bili su u Zagrebu.¹⁰⁵ Gotovo nakon svakog zasjedanja Sabor je slao kralju izaslanike kako bi kod njega rješavali neke poslove kraljevine. Prije 1670. to nije bilo uobičajeno. Sabor je dio poslova, koje nije mogao zaključiti samostalno, rješavao na Zajedničkome ugarskom saboru, a poslanici kralju rijetko su izabirani. No s obzirom da Zajednički ugarski sabor nije sazivan, a prilike za Hrvatsko Kraljevstvo bile nepovoljne, Sabor je morao djelovati u novim okolnostima. Stoga je 1673. godine imenovan stalni zemaljski agent u Beču koji je služio kao kanal preko kojega su staleži prenosili kralju svoje probleme i zahtjeve.¹⁰⁶ To je bio način na koji je Sabor pokušavao uspostaviti komunikaciju s kraljem. Već u ovom periodu pokušaji Sabora da direktno komuniciraju s kraljem polučili su rezultate. 1676. godine vraćena je staležima polovica tridesetine, a dvije godine kasnije, 1678., Sabor je naredio formiranje posebnog odbora u svrhu odabiranja važnijih saborskih zaključaka koje treba poslati kralju da ih sankcionira.

Gotovo na svakom Saboru određuju se javni radovi. Što za popravak utvrda, što za popravak savskog nasipa kod Zagreba te drugih potreba. 1671. godine naređeni su javni

¹⁰⁰ ZHS I, 347-349.

¹⁰¹ ZHS I, 365-366.

¹⁰² ZHS I, 343.

¹⁰³ ZHS I, 373-376.

¹⁰⁴ ZHS I, 405.

¹⁰⁵ ZHS I, uvid u sadržaj djela *Zaključci Hrvatskog sabora* otkriva nam broj i mjesta održavanja Sabora, str. VIII.

¹⁰⁶ ZHS I, 330.

radovi za popravak utvrde Petrinje čiji su Erdődyji nasljedni kapetani, a već je spomenuta činjenica da je do 1670. godine kapetan bio upravo Nikola III Erdődy.¹⁰⁷ Na istom zasjedanju Sabora naređeni su i javni radio na karlovačkoj utvrdi.¹⁰⁸ Posljednji put prije toga Sabor je odredio radove na karlovačkoj utvrdi još 1638. godine.¹⁰⁹ To svjedoči nastavku dobrog odnosa između karlovačkog generala i Nikole III Erdődyja iako je Erdődy odbio Herbersteinove zamisli o sudbini Hrvatskog Kraljevstva.

S obzirom da je Martin Borković bio zadužen za civilne, a Nikola III Erdődy za vojne poslove, do 1674. godine biskup zagrebački preuzeo je sazivanje i predsjedavanje Saborom u svoje ruke. Mjesto sastanka u tim slučajevima bio je biskupski dvor na Kaptolu, a biskup je na svakome bio osobno prisutan. Tako je bilo do 1674. godine kada je u funkciji ostavljen samo jedan banski namjesnik s punim ovlastima – Nikola III Erdődy. On je u vrijeme namjesništva održavao Sabore u gradskoj vijećnici na Gradecu ili u Varaždinu te isto kao i njegov bivši partner u namjesništvu bio prisutan na svakom zasjedanju. Izgleda da Sabor od 4. kolovoza 1672. godine¹¹⁰ kojim je predsjedao zagrebački biskup nije bio potpun, odnosno da nisu sudjelovali svi staleži i redovi kraljevstva. Štoviše, sudjelovalo je samo imućnije plemstvo. Umjesto uobičajeno *in generali Congregatione* (rijetko *particulari Congregatione*) što je pisalo u naslovu zaključaka Sabora, u naslova zaključaka ovoga Sabora piše *in privata eorundem potiorum Dominorum Magnatum, et Nobilium Congregatione*. Dakle nije bio opći sabor, već sabor samo moćnijeg plemstva i magnata. Nikada se prije nije dogodilo da se Sabor tako naziva. To svjedoči težnji magnata da neke odluke donesu bez sudjelovanja nižeg plemstva s obzirom da im se interesi nerijetko nisu poklapali.

Tko su bili najbliži suradnici banskog namjesnika? Zasigurno podban, protonotar i blagajnik. 1672. godine podban je postao Nikola Gotal, a zamijenio je dugovječnog Gašpara Orehovečkog. Gotal je bio podban za vrijeme banskog namjesništva, sve do 1681. godine. Prije nego što je izabran za podbana bio je zagrebački podžupan te podžupan križevački paralelno s čime je dvije godine obnašao dužnost blagajnik kraljevstva. Službu blagajnika napustio je 1669. godine, a dužnost podžupana je nastavio do 1672. godine kada postaje podban.¹¹¹ Što se tiče protonotara, u ovom periodu izmijenila su se trojica. Nikola Patačić (ranije varaždinski podžupan) obnašao je tu dužnost do 1675. godine.¹¹² Svega devet mjeseci, od veljače do studenog 1675. godine protonotar je bio Ljudevit Vagić (ranije notar

¹⁰⁷ ZHS I, 309.

¹⁰⁸ ZHS I, 309.

¹⁰⁹ ZHS I, 79-80.

¹¹⁰ ZHS I, 319-320.

¹¹¹ ZHS I, podžupan – 137, 319, blagajnik – 292, podban – 320.

¹¹² ZHS I, podžupan – 234, 286, protonotar – 289, 334.

Zagrebačke i Križevačke županije).¹¹³ Njega je naslijedio i u službi do 1681. godine ostao Franjo Majcen (ranije podžupan zagrebački, križevački i varaždinski).¹¹⁴ Jedino se za blagajnika Krstu Druškovečkog ne može utvrditi je li prethodno obnašao neku drugu funkciju i koju. Na dužnosti blagajnika zamijenio je spomenutog Nikolu Gotala te je ostao u funkciji do 1682. godine.¹¹⁵

Saborska aktivnost u ovom periodu bilježi i promicanje jednog mjesta u rang slobodnog grada. Karlovački general Herberstein spominje se 1669. kao vlasnik privilegija za ubiranje maltarine na posjedu Cirkveno, desetak kilometara od Križevaca.¹¹⁶ 1674. godine Sabor zahtijeva da mu se ispostavi privilegij o slobodi trgovišta Cirkveno, te iduće godine za to mjesto proglašava privilegij slobodnog grada.¹¹⁷ Zanimljivo je da su protiv toga privilegija prosvjedovali vrhovni nedeliščanski tridesetničar Petar Prašinski, u ime Ugarske komore, i zagrebački biskup Martin Borković. Biskup će prosvjedovati još 1681. godine žaleći se da određeni posjed ne pripada gradu nego biskupiji.¹¹⁸ 1677. godine poslani su članovi Sabora i grada Zagreba u Cirkveno kako bi ondje uspostavili gradsku upravu kakva je tada bila u Zagrebu.¹¹⁹ Sabor je na taj način zasigurno htio osigurati Cirkveno, kako ga krajiški oficiri ne bi pripojili Vojnoj krajini. Istovremeno je Sabor izaslao svoje članove križevačkom pukovniku kako bi ga zamolili da zaustavi nasilje krajišnika nad gradom Cirkveno. Ako su molbe za prestanak ugnjetavanja od krajiških vojnika i urodile plodom, nasilje se ponavljalo jer Sabor tri godine kasnije ponovno šalje svoje ljude kako bi urgirali kod križevačkog pukovnika da se zaustavi nasilje nad stanovnicima toga mjesta.¹²⁰

Uz sve navedeno, treba spomenuti i konstantne aktivnosti Sabora vezane uz obranu zemlje od Osmanlija. Tu spadaju javni radovi za održavanje infrastrukture – popravak cesta, mostova, nasipa i utvrda – podavanje žita za vojsku, upošljavanje majstora za izradu baruta, ubiranje poreza za održavanje vojske, plaćanje uhoda.

S obzirom na prikazano djelovanje Hrvatskog sabora u ovom periodu, evidentno je da se preuveličani historiografski naziv „deset mračnih godina“ ne može primijeniti na prilike u Hrvatskoj od 1670./1. do 1681. godine. Stanje u Hrvatskoj nakon slamanja pobune zrinsko-frankopanske bilo je veoma teško. Svi posjedi Frankopana i polovica posjeda Zrinskih pripali

¹¹³ ZHS I, notar – 300, 333, protonotar – 350, 364.

¹¹⁴ ZHS I, podžupan – 260, 269, 365, protonotar – 365.

¹¹⁵ ZHS I, 292, 403.

¹¹⁶ ZHS I, 296.

¹¹⁷ ZHS I, 343, 351-352.

¹¹⁸ ZHS I, 396.

¹¹⁹ ZHS I, 379.

¹²⁰ ZHS I, 388.

su kruni. Kralj je postao najveći zemljoposjednik u Hrvatskoj. Zapljene i pljačkanja od krajiške vojske nisu stale na tome, a svo to vrijeme nije bio imenovan simbol vlasti u Hrvatskoj, ban. No, koliko god je kralj nastojao u Hrvatskom Kraljevstvu vladati bez sudjelovanja staleža, dijalog na relaciji kralj-staleži, iako otežan, i dalje postoji. Samo nekoliko mjeseci nakon pobune hrvatskih i mađarskih velikaša, kralj naređuje, na zahtjev Sabora, odlazak stranih vojnika iz Karlovca. 1674. godine umjesto na 1000, kralj je pristao da se iz Hrvatskog Kraljevstva izvede 500 konjanika, što su zahtijevali staleži. Gotovo nakon svakog zasjedanja Sabor šalje kralju izaslanike kako bi kod njega rješavali neke poslove kraljevine. Prije 1670. godine to nije bilo uobičajeno. Sabor je dio poslova, koje nije mogao zaključiti samostalno, rješavao na Ugarsko-hrvatskom saboru, a poslanici kralju rijetko su upošljavani. No s obzirom da Ugarsko-hrvatski sabor nije sazivan, a prilike za Hrvatsko Kraljevstvo bile nepovoljne, Sabor je morao djelovati u novim okolnostima. Dakle, dijalog svakako postoji no u ovom periodu odvijao se u drugačije postavljenim okvirima nego dotada. No kuća sagrađena na takvim temeljima preambiciozno je sagrađena pa su temelji s vremenom počeli pucati. Uvidio je to i sâm kralj te se odlučio vratiti provjerenom receptu u vladanju Hrvatskom i Ugarskom. Kraljeva politika dijaloga i kompromisa s kraljevinskom elitom službeno je vraćena na snagu 1680. godine kada je, između ostaloga, za bana Dalmacije, Hrvatske i Slavonije imenovan Nikola III Erdődy.

Nikola III Erdődy postao je najmoćniji velikaš u Hrvatskom Kraljevstvu i dobio istaknuto mjesto u hrvatskom staleškom svijetu nakon pobune hrvatskih i mađarskih velikaša. Obitelj Erdődy kontinuiranom odanošću prema vladarskoj kući osigurala si je uspon na društvenoj ljestvici, a Nikola III Erdődy ostao je na istoj liniji kao i njegovi preci. S obzirom na svoju odanost, bio je kraljev čovjek od povjerenja, a kao takvog staleži su u njemu vidjeli osobu koja najbolje može zaštititi njihova prava i privilegije i zato su mu davali podršku za vrijeme kraljeve grube politike. Sâm Erdődy nije se isticao u radu Sabora u ovome periodu. Nije član izaslanstava koja se šalju kod kralja niti je upravljao javnim radovima što će kasnije činiti kao ban. Unatoč tome, istaknuo se odbijajući sve radikalne promjene staleškog poretka koje su mu bile nuđene.

3. BANOVANJE NIKOLE III ERDÖDYJA

3.1. U sjeni Velikog turskog rata: prilike u Hrvatskom Kraljevstvu 1680 – 1693 godine

Dok je u prvoj polovici 17. stoljeća glavna preokupacija plemstva u Saboru bilo pitanje jurisdikcije nad posjedima u Vojnoj krajini i prevlast Nijemaca na vojnim položajima u Krajini,¹²¹ za banovanja Nikole III Erdődyja najvažnija je saborska tema Veliki turski rat koji se vodi protiv Osmanskog Carstva. Naravno, rat nije imao isključivi monopol na saborske rasprave. Uvid u zaključke Sabora otkriva što je sve zaokupljalo hrvatske staleže i redove.

Sabor se od instalacije Nikole III Erdődyja 1680. do lipnja 1693. godine sastao četrdeset i četiri puta, uključujući tri sastanka banske konferencije. Kao i za vrijeme banskog namjesništva, ponovno je većina zasjedanjâ održana u Zagrebu.¹²²

Nakon instalacije bana 1680. godine staleži su nastavili svoje tegobe rješavati direktnom komunikacijom s kraljem. Do 1670. godine uglavnom su to činili preko Zajedničkoga ugarskog sabora. Iako se šalju izaslanici na Zajedničke ugarske sabore, Hrvatski sabor i dalje plaća zemaljskog agenta u Beču¹²³ te po potrebi šalje ondje izaslanstvo kako bi se rješavali problemi Kraljevstva, zadaća koju je često na se uzimao ban Nikola III Erdődy. 1682. godine Sabor šalje izaslanika u Beč kako bi tražio od kralja sankciju zaključaka minulog Ugarsko-hrvatskog sabora u Šopronju.¹²⁴ U veljači 1683. godine, kada se već znalo da Osmanlije pripremaju vojsku za napad na Monarhiju, ban Nikola III Erdődy u ime Sabora otišao je tražiti pomoć kod kralja.¹²⁵ Sljedeće godine kralj je zahtijevao da carska vojska prezimi u Hrvatskoj, no Sabor se tome žestoko protivio i poslao izaslanstvo na čelu s banom i zagrebačkim biskupom koje je tražilo da kralj povuče svoju odluku, ali neuspješno.¹²⁶ 1686. godine ban ponovno odlazi u izaslanstvo kralju.¹²⁷ U veljači sljedeće godine Sabor šalje novo izaslanstvo kralju da riješi poslove oko vojske u Hrvatskoj.¹²⁸ U listopadu iste godine poslano je kralju posebno izaslanstvo čiji je zadatak bio da spriječe naseljavanje protestanata u

¹²¹ Adamček, *Agrarni odnosi*, 499-506.

¹²² ZHS I, sadržaj, str. VIII-IX.

¹²³ ZHS I, 387, 439, 463, 505, 508, 511, 527, 547.

¹²⁴ ZHS I, 405.

¹²⁵ ZHS I, 430.

¹²⁶ ZHS I, 458.

¹²⁷ ZHS I, 472-473.

¹²⁸ ZHS I, 482.

Hrvatskom kraljevstvu.¹²⁹ 1688. godine Sabor šalje novo izaslanstvo kralju radi zimskog tabora carske vojske.¹³⁰ Zbog velikog troška za stanodavce u Hrvatskoj, pljačkanja i stvaranja nemira među stanovništvom te negiranja banove vojne jurisdikcije u Hrvatskom Kraljevstvu, Sabor se svim silama odupirao prezimljavanju carske vojske u Hrvatskoj od početka rata. U tome je i uspio jer izgleda da od 1687. godine carska vojska nije zimila u Hrvatskom Kraljevstvu u sljedećih nekoliko godina. To će se promijeniti u zimi 1693. godine. Još 1692. godine, na vijest da će nekoliko pukovnija zimovati u Hrvatskoj Sabor je odredio izaslanstvo kralju koje je bezuspješno tražilo da odustane od te odluke.¹³¹ Kako navodi izaslanstvo, u zemlji je vladala opća nerodica i glad, no to nije uspjelo pokolebati vladara u njegovom naumu. U siječnju 1693. novo izaslanstvo poslano je kod kralja. Staleži su uvidjeli da od odlaska vojske iz zemlje neće biti ništa pa su zahtijevali od kralja da smanji nesnošljivi teret koji im je nametnula komisija u Varaždinu zadužena za zimovanje vojske.¹³² Iz navedenih izaslanstava kralju vidljivo je da su ona uglavnom uvjetovana ratnim zbivanjima. Kada istraživač pogleda zaključke Hrvatskog sabora iz 80-ih i početka 90-ih godina 17. stoljeća ostaje dojma da hrvatski staleži ratuju protiv carske vojske koja se nalazi u Kraljevstvu, a ne protiv Osmanlija. Zaključci Sabora puni su pljački i nasilja carske vojske u Hrvatskoj. Stoga Sabor to nastoji riješiti kako zna i umije. No tridesetak godina ranije, za ratnih zbivanja 1663. i 1664. godine nije bilo izravne komunikacije s kraljem oko situacije u Hrvatskoj. Sabor je kralju slao samo pisma, ali ne i izaslanstva.¹³³ Ona su slana u unutarnjoaustrijske pokrajine. Praksa dogovora oko ratnih djelovanja s unutarnjoaustrijskim staležima kontinuirano je funkcionirala i 80-ih i 90-ih godina, ali upravo je direktna komunikacija s kraljem preko izaslanstava i zemaljskog agenta u Beču ono što je novost u hrvatskom staleškom svijetu nakon 1670. godine, odnosno nakon pobune hrvatskih i mađarskih velikaša.

Problemi Sabora oko miješanja stranih sudova u jurisdikciju hrvatskih sudova nastavili su se i nakon uspostave banske časti u Kraljevstvu. Već je spomenuto da Sabor 1682. godine ponovno određuje kazne za plemiće koji se obraćaju stranim sudovima. Na istom zasjedanju, poslanik grada Varaždina žali se na nezakonita pozivanja varaždinskih građana na sud u Beč.¹³⁴ Sudska vlast bila je jedna od najvažnijih prerogativa hrvatskih staleža, ali nikako nisu uspijevali riješiti problem uplitanja stranih sudova. Primjer izgradnje države vidljiv je i na

¹²⁹ ZHS I, 497-498.

¹³⁰ ZHS I, 508.

¹³¹ ZHS I, 546.

¹³² ZHS I, 556-560.

¹³³ ZHS I, 264-288.

¹³⁴ ZHS I, 407.

tom planu. Institucija iz političkog centra potkopava autoritet lokalne institucije, a konačni cilj takvog djelovanja je ukidanje autoriteta lokalnog tijela i uspostavljanje autoriteta središnje institucije.

Prateći odnos Sabora s gradovima u Banskoj Hrvatskoj vidljivo je da je najdinamičniji odnos Sabora prema Zagrebu, odnosno prema Kaptolu i Gradecu. 1670. godine određuju se javni radovi za izgradnju sjemeništa Zagrebačkog kaptola.¹³⁵ 1674. godine određeni su javni radovi za popravak tornja crkve sv. Marka i za gradnju kaptolske vijećnice.¹³⁶ 1677. godine Sabor pomaže stanovitom ljekarniku pri osnivanju ljekarne u Gradecu s 50 forinti.¹³⁷ Zatim, 1680. godine Sabor donosi odluku da se javnim radovima poprave isusovačke škole u Zagrebu.¹³⁸ Iduće godine Gradecu je oprostjen jednogodišnji porez radi izgradnje krova gradske vijećnice.¹³⁹ 1682. godine Sabor odlučuje da Zagreb mora dati zemljište za osnutak tiskare.¹⁴⁰ 1684. godine Sabor potvrđuje zagrebačke cehovske privilegije.¹⁴¹ Na molbu zagrebačkih klarisa 1687. godine odlučeno je da izaslanici Sabora natjeraju njihove kmetove na podavanja.¹⁴² Osim toga, određeni su i javni radovi za dovoz kamena istom crkvenom redu. 1692. godine Sabor je naredio uređenje zemljišta uz rijeku Savu.¹⁴³ Iste godine određena je pomoć zagrebačkim isusovcima kako bi podmirili podavanje u žitu koje su dužni dati za vojsku.¹⁴⁴ Sve navedeno i činjenica da se velika većina saborskih zasjedanja održava ondje pokazuju da je Zagreb u ovom periodu politički najvažniji grad u Hrvatskom Kraljevstvu.

Proces izgradnje države ne smije se ograničiti samo na Monarhiju i Habsburge. Jednako kao i svi ostali dijelovi Monarhije i Hrvatsko Kraljevstvo prolazi kroz proces izgradnje države, bilo nastojanjima izvana ili nastojanjima iznutra. Staleži nisu bili samo pasivni promatrači. Iako su se nastojanjima izvana odupirali stojeći čvrsto na poziciji zajamčenih prava Kraljevstva, nekad više nekad manje uspješno, iznutra je potreba za upravljanjem državom diktirala tok promjena u upravnom aparatu, koliko god one neznatne možda bile. Primjer toga je Državna konferencija, odnosno Banska konferencija koja je osnovana 1685. godine kako bi obavljala određene poslove Sabora s obzirom da se zbog ratnih prilika on nije mogao sastajati onoliko koliko je bilo potrebno.

¹³⁵ ZHS I, 303.

¹³⁶ ZHS I, 335-336.

¹³⁷ ZHS I, 379.

¹³⁸ ZHS I, 387.

¹³⁹ ZHS I, 393.

¹⁴⁰ ZHS I, 406.

¹⁴¹ ZHS I, 459.

¹⁴² ZHS I, 484.

¹⁴³ ZHS I, 542.

¹⁴⁴ ZHS I, 547.

Banska konferencija tijelo je koje je činilo dvanaest osoba, šestorica pripadnika klera i šestorica pripadnika plemstva. Predsjednik konferencije bio je ban, a ukoliko je on bio odsutan mijenjao ga je na čelu konferencije zagrebački biskup. Ona nije bila zakonodavno tijelo poput Sabora, no unatoč svojoj zadaći da redovno obavlja saborske poslove, u periodu banovanja Nikole III Erdődyja konferencija je zadužena samo za obavljanje manjih poslova.¹⁴⁵ Iako je osnovana 1685., prvi danas poznati zaključci konferencije datiraju iz 1689. godine. Kao što sam spomenuo, za banovanja Nikole III Erdődyja bila su samo tri sastanka konferencije s donesenim zaključcima. Nepoznati autor rukopisa *Notitiae de praecipuis officiis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae* iz 18. stoljeća, kojeg je obradio Zlatko Herkov, tvrdi da su 1689. godine bila još tri sastanka banske konferencije čiji zaključci nisu sačuvani.¹⁴⁶

Potrebno je analizirati banove najbliže suradnike u ovome periodu. 1682. godine plemićki sudac zagrebačke županije Ivan Uzolin zamijenio je Krstu Druškovečkog u službi egzaktora Kraljevstva.¹⁴⁷ Uzolin će na dužnosti biti do 1690. godine, a godinu dana kasnije u službu blagajnika će na naredne četiri godine zasjesti tadašnji protonotar Juraj Plemić.¹⁴⁸ Situacija je najzanimljivija što se tiče protonotara. 1680. godine Franju Majcena je u službi protonotara zamijenio križevački podžupan Petar Antolčić.¹⁴⁹ Antolčića će 1686. godine zamijeniti zagrebački podžupan Stjepan Jelačić.¹⁵⁰ Njega će u službi protonotara zamijeniti dotadašnji notar Zagrebačke i Križevačke županije, spomenuti Juraj Plemić 1690. godine.¹⁵¹ U službi podbana Nikolu Gotala je 1681. godine naslijedio Baltazar Vragović. Čini se da prije toga nije obnašao nikakvu službu. Vragović će biti podban do 1690. godine. Tada će u službu podbana sve do 1712. godine zasjesti Stjepan Jelačić, dotadašnji protonotar i zagrebački podžupan. Istaknuo sam službu protonotara jer su spomenuta trojica – Antolčić, Jelačić, Plemić – uz tu funkciju obnašali istovremeno još jednu službu. Antolčić i Jelačić nastavili su i nakon ulaska u funkciju protonotara obnašati službu križevačkog, odnosno zagrebačkog podžupana. Nadalje, Plemić pri dolasku na dužnost protonotara 1690. odstupa s mjesta notara zagrebačke i križevačke županije, ali godinu dana kasnije postavljen je za blagajnika i obnašao je tu dužnost paralelno s protonotarijatom četiri godine. Dakle, od analiziranih funkcija, jedino služba podbana u ovom periodu u praksi nije bila spajana s još nekom

¹⁴⁵ Beuc, *Povijest institucija*, 56; Herkov, „O rukopisu 'Notitiae...'“, 169-171.

¹⁴⁶ Herkov, „O rukopisu 'Notitiae...'“, 169.

¹⁴⁷ ZHS I, 403.

¹⁴⁸ ZHS I, 536.

¹⁴⁹ ZHS I, 385.

¹⁵⁰ ZHS I, 472.

¹⁵¹ ZHS I, 521.

funkcijom. Uzrok tomu zasigurno je činjenica što je podban uglavnom bio jedan od moćnijih plemića i vodio je dvije županije pa staleži nisu željeli previše ovlasti stavljati u podbanove ruke. Osim ponekad istovremenog obnašanja dvaju funkcija, u hrvatskom stalešku svijetu nije bilo neuobičajeno da određeni pojedinci kroz život obnašaju nekoliko službi. Eklatantan primjer toga je Stjepan Jelačić koji se postepeno, kroz funkcije podžupana i protonotara, uspinjao do službe podbana.

Analiza podžupana u ovome periodu daje zanimljiva saznanja. Dok su u Zagrebačkoj županiji bila tri podžupana i u Varaždinskoj dva, u Križevačkoj je bio samo jedan podžupan. Bilo je pojedinaca koji su tokom života bili podžupani svih tri županija. Funkcija zagrebačkog podžupana obično je bila prva stanica u karijera pojedinca. Naime, nema nijednog slučaja da je u ovom periodu netko s mjesta križevačkog ili varaždinskog podžupana došao u službu zagrebačkog podžupana. Nadalje, svi osim jednog križevačkog podžupana došli su na tu poziciju nakon nekoliko godina provedenih na isto funkciji u Zagrebačkoj županiji. Očigledno je od tri podžupana, mjesto zagrebačkog bilo je najmanje poželjno. S obzirom da je na čelu obje županije bila jedna te ista osoba, razlog se ne može tražiti u sukobu s višom instancom. Također, opterećenost poslom u županiji teško može biti uzrok tome s obzirom da je zagrebačkih podžupana bilo troje, a križevački samo jedan u ovome periodu. Smatram da su razlozi financijske prirode. Vjerojatno je podžupan u Križevačkoj županiji mogao više novaca uprihoditi izvan osigurane službeničke plaće, kroz npr. sudske ovrhe i ubiranje poreza, nego što bi mogao u Zagrebačkoj budući da su ondje još dvije osobe mogle uprihoditi novac na isti način. Argument za takvu tvrdnju može se pronaći u Engleskoj. Ondje, lokalni sudski službenici nisu dobivali iz kraljevske blagajnu fiksnu plaću za svoj rad, već su svoj prihod osiguravali preko raznih pristojbi, dozvola, ovrha itd.¹⁵² Njima su to bili primarni i jedini izvori prihodi. S druge strane, podžupani u Hrvatskom Kraljevstvu primali su plaću za svoju službu, ali zasigurno su u spomenutim alatima pronalazili dodatan izvor prihoda.

U kraljevinskoj upravi Hrvatske evidentne su obiteljske veze među pojedinim službenicima. Stjepan Jelačić obnašao je dužnost podžupana Križevačke županije, protonotara i podbana, mijenjajući jednu službu drugom. Njegov otac Gabrijel bio je plemićki sudac Zagrebačke županije od 1641. do 1658. godine.¹⁵³ Stjepanov sin Gabrijel mlađi izabran je za podžupana Zagrebačke županije 1691. godine dok je ovaj obnašao dužnost podbana.¹⁵⁴

¹⁵² Creveld, *The Rise*, 132.

¹⁵³ ZHS I, 90, 229.

¹⁵⁴ Herkov, „O rukopisu 'Notitiae...'“, 51-52.

1689. godine Hrvatskom Kraljevstvu priključeni su Kostajnica, Dubica i Jasenovac.¹⁵⁵ Sabor je sva oslobođena područja smatrao dijelom Hrvatskog Kraljevstva pa tako 1688. godine imenuje grofa Franju Ivanovića velikim županom virovitičkim i požeškim.¹⁵⁶ Sukladno spomenutim karijerističkim obrascima unutar hrvatskog staleškog svijeta, Ivanović je na tu poziciju imenovan iz službe križevačkog podžupana. Sabor nastoji u oslobođenim područjima uspostaviti upravu i što prije ih urediti kako bi mogli normalno funkcionirati. Primjer toga su javni radovi koji su 1686. godine određeni za Viroviticu.¹⁵⁷ Iako Sabor nastoji u oslobođenim županijama u Slavoniji ustrojiti upravu kakva je bila prije osmanskih osvajanja, stvarnu će vlast sve do sredine 18. stoljeća ondje imati vojni zapovjednici i činovnici komorske uprave imenovani iz Beča.¹⁵⁸ Po istom principu, Sabor 1691. godine prima na znanje da je za ličkog podžupana imenovan glasoviti Pavao Ritter Vitezović¹⁵⁹ koji je već ranije za Hrvatski sabor obavljao dužnost zemaljskog agenta u Beču. Još 1682. godine Leopold I imenovao je Petra Ricciardija za velikog župana ličkog, ali to je, kao i kod Vitezovića, ostala samo titula bez stvarnih ovlasti s obzirom da će se na području Like proširiti Vojna krajina.¹⁶⁰ Hrvatski staleži nastoje u oslobođenim područjima uspostaviti svoj autoritet, ali moć kralja i unutarnjoaustrijskih staleža daleko je veća i ostavlja hrvatsko plemstvo gotovo potpuno praznih ruku. Vlast Hrvatskog sabora nije proširena, već je proširena Vojna krajina i uspostavljene tri slavonske županije koje će tek sredinom 18. stoljeća doći pod autoritet Sabora.

Hrvatski staleži pokušavali su utjecati i na razvoj gospodarstva u Hrvatskoj. Na zasjedanju u travnju 1682. godine grčkim trgovcima dozvoljeno je putovanje zemljom.¹⁶¹ Iste godine Sabor je određivao i putne dozvole trgovcima iz Kranjske.¹⁶² Nastojanja da se unaprijedi ekonomsko stanje u zemlji dovest će 1697. godine do osnivanja tijela pod nazivom Konzistorij no ono nije bilo dugog vijeka i ukinuto je već nakon nekoliko mjeseci.¹⁶³

¹⁵⁵ ZHS I, 514.

¹⁵⁶ ZHS I, 506.

¹⁵⁷ ZHS I, 474.

¹⁵⁸ *Povijest Hrvata II*, 226.

¹⁵⁹ ZHS I, 535.

¹⁶⁰ Vjekoslav Klaić, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića*, Zagreb, 1914., str. 49.

¹⁶¹ ZHS I, 409.

¹⁶² ZHS I, 423.

¹⁶³ Beuc, *Povijest institucija*, 56-57.

3.2. Ban i Kraljevstvo

Važno je otkriti kakav je bio utjecaj Nikole III Erdődyja na navedene događaje. Razlika kod banovanja Nikole III Erdődyja u odnosu na namjesništvo je ta što kao ban mnoge poslove preuzima i samostalno obavlja, za što ga je Sabor ovlastio. Uglavnom se to odnosi na poslove javnih radova za popravak infrastrukture i utvrda te za pomoć crkvenim redovima, kaptolima i gradovima. Nadalje, ban odlazi u ime Sabora u izaslanstva kralju što je već prikazano, a što kao namjesnik Erdődy nije poduzimao. Osim toga, u toku priprema za rat 1683. godine ban je samostalno preuzimao streljivo i oružje za vojsku u Hrvatskom Kraljevstvu.¹⁶⁴ Isto tako, u ožujku 1685. godine bio je zadužen za naknadu štete osobama koje su pružile smještaj carskoj vojsci tijekom zime.¹⁶⁵ Na istom saboru odlučeno je da će izabrana komisija utvrditi štetu koju je počinila vojska, a banova dužnost bila je financijsku štetu javiti dvoru. Na zasjedanju Sabora u ožujku 1688. godine odlučeno je da će ban samostalno odrediti izaslanika koji će biti poslan na dvor.¹⁶⁶ Ban je nekoliko puta djelovao na svoj trošak što se vidi iz saborskih odluka da mu se potrošeni novac nadoknadi. Tako je u ožujku 1691. odlučeno zbog prosa koje je dao za uzdržavanje Vlaha,¹⁶⁷ u svibnju iste godine zbog troška za plemenitog konja koji je darovan nekom moćniku,¹⁶⁸ a u travnju 1692. godine zbog žita koje je dao za opskrbu vojske.¹⁶⁹ Dakle ban redovito ispoljava svoje pravo izvršne vlasti i djeluje ponekad „iz svojeg džepa“. Naravno, nije bilo sumnje u to hoće li mu utrošena sredstva biti vraćena ili neće.

Ban svim silama nastoji očuvati vojnu vlast koja mu je zajamčena pravima i privilegijama Hrvatskog Kraljevstva. U siječnju 1685. godine kralj je objavio dekret kojim zahtijeva da dio vojske iz Hrvatskog Kraljevstva ratuje izvan zemlje pod zapovjedništvom carskih generala. Ipak, izgleda da je ban uspio isposlovati promjenu ove odluke. Samo mjesec dana kasnije kralj donosi drugi dekret kojim prvi stavlja van snage i banovu vlast nad voskom ostavlja netaknutom.¹⁷⁰ Zatim, u veljači 1687. godine Sabor šalje izaslanstvo kralju. Instrukcija, koju je izaslanstvo primilo, je pod brojem 4 sadržavala naredbu poslanicima da se

¹⁶⁴ ZHS I, 434.

¹⁶⁵ ZHS I, 461.

¹⁶⁶ ZHS I, 505.

¹⁶⁷ ZHS I, 528.

¹⁶⁸ ZHS I, 533.

¹⁶⁹ ZHS I, 542.

¹⁷⁰ ZHS I, 460.

zalažu protiv ograničavanja banske vlasti od strane vojske.¹⁷¹ Izaslanici su uspjeli isposlovati kraljevu suglasnost oko tog pitanja. Naime, kralj je odgovorio da će vlast bana i Sabora ostati netaknuta.¹⁷²

Iz zaključaka Hrvatskog sabora može se zaključiti da je kroz namjesništvo i banovanje Nikole III Erdődyja vrlo važna osovina hrvatske politike bila ban – zagrebački biskup. Da su od početka surađivali pokazuje već navedena rečenica koju je Erdődy rekao biskupu: „Sada ali nikdar treba za patriu stat“. Godine 1684. ban i biskup zagrebački zajedno odlaze kralju kako bi ga zamolili da ne dopusti zimovanje carske vojske u Hrvatskom Kraljevstvu. U ožujku sljedeće godine ban pismom javlja zagrebačkom biskupu da zbog bolesti ne može doći na zasjedanje Sabora, ali i jamči da će odobriti sve što bude zaključeno.¹⁷³ Da je ban ovlastio podbana, ne bi bilo prvi put da je on sazvaio Sabor, iako to *de iure* nije mogao. No ban je upravo biskupu poslao pismo. Isto tako, nije se obratio podbanu ili protonotaru već je ovlastio upravo biskupa da ga mijenja na čelu banske konferencije u slučaju odsutnosti. Zagrebački biskup spadao je među najmoćnije velikaše u Kraljevstvu. To je karakteristika koju je dijelio s banom. Oni i njima slični plemići često su imali različite interese od srednjeg i nižeg plemstva, koje je uglavnom popunjavalo mjesta podbana, protonotara i blagajnika. U takvim okolnostima ban je morao balansirati interese srednjeg i nižeg plemstva, koje je obnašalo dužnosti podbana, protonotara i blagajnika, a pritom je u zagrebačkom biskupu pronašao moćnog saveznika.

Ban Nikola III Erdődy u zaključcima Hrvatskog sabora pokazuje puno više inicijative nego banski namjesnik Nikola III Erdődy. Svoju funkciju posrednika između kralja i staleža ban je revno izvršavao šaljući pisma i odlazeći na dvor. Nitko od njegovih prethodnika nije toliko vremena proveo na izaslanstvima u Beču. Na taj način dao je velik doprinos očuvanju prava i privilegija hrvatskih staleža. S obzirom na pokušaj pravnog ujednačavanja Monarhije i brisanja hrvatske i ugarske posebnosti te Veliki turski rat, funkcija bana za Nikole III Erdődyja još je više dobila na važnosti. Ali, kako navodi Josip Adamček: „Djelatnost hrvatskog sabora u XVII stoljeću pokazala je nemoć hrvatskog plemstva da bilo koji krupniji problem riješi političkim sredstvima“.¹⁷⁴ Najveća pobjeda kraljevog autoriteta dogodila se na Zajedničkom ugarskom saboru u Požunu 1687. godine na kojem su Habsburzi postali nasljedni vladari u Hrvatskoj i Ugarskoj te su oduzeli plemstvu pravo otpora (*ius resistendi*),

¹⁷¹ ZHS I, 487.

¹⁷² ZHS I, 494.

¹⁷³ ZHS I, 460.

¹⁷⁴ Adamček, *Agrarni odnosi*, 506.

ali plodovi toga sazrijet će tek u 18. stoljeću. Sudska vlast hrvatskih staleža umanjivana je pozivanjem i odlaženjem stanovnika Hrvatskog Kraljevstva na strane umjesto na hrvatske sudove. Ipak, sačuvane su vojne ovlasti nad Banskom krajinom te kontrola nad kraljevinskim financijama.

4. ZAKLJUČAK

Bana Nikolu III Erdődyja dopao je težak zadatak. 1670. godine kada je zbog pobune Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana dobar dio Hrvatskog Kraljevstva bio u nemiru i neredu, on je zajedno sa zagrebačkim biskupom zasjeo na čelo države. Države u kojoj je najveći zemljoposjednik upravo postao sâm vladar. Države iz koje su nestale obitelji koje su imale golem politički i gospodarski utjecaj u Hrvatskoj. Države koju su konstantno teritorijalno nagrizali krajiški generali i pukovnici uz stalno prisutnu višestoljetnu opasnost Osmanskog Carstva. On je postao najmoćniji velikaš u Hrvatskom Kraljevstvu. Njegova obitelj tada je već bila dio monarhijske „nacionalne aristokracije“. Na čelo staleškog poretka došao je u veoma turbulentnom trenutku. Iako mu „velike usluge što ih je bečkomu dvoru učinio (...) proti Petru Zrinskomu nisu (...) pribavile toliko ugleda, važnosti i priznanja od dvora, da ga na molbe plemstva učine banom“, ¹⁷⁵ staleži su u njemu vidjeli osobu koja najbolje može zaštititi njihova prava i privilegije. Čim je postao banski namjesnik odbio je sve radikalne promjene staleškog poretka koje su mu bile nudene. I nakon toga imao je važnu ulogu u obrani staleškog poretka. Više inicijative pokazao je kao ban. Zasedao je Saborom, samostalno preuzimao poslove i odlazio u Beč kako bi što povoljnije riješio probleme Hrvatskog Kraljevstva. Naravno, braneći hrvatska municipalna prava branio je i svoj status u društvu. Bio je važan posrednik između kralja i staleža, a niti jedan ban prije njega nije toliko vremena proveo na izaslanstvima u Beču. U ovome periodu funkciji bana porasla je važnost, unatoč tome što staleži nisu uspijevali riješiti velike probleme koji su se nadvili nad Kraljevstvom. Sudska vlast hrvatskih staleža konstantno je umanjivanja, ali za upravljanja Nikole III Erdődyja staleži uspijevaju sačuvati vojne ovlasti nad Banskom krajinom i kontrolu nad kraljevinskim financijama. Dobrim dijelom i zbog spremnosti Nikole III Erdődyja na suradnju s utjecajnim saborskim plemstvom.

¹⁷⁵ Smičiklas, *Poviest hrvatska*, 193.

5. IZVORI I LITERATURA

1. Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb, 1980.
2. Josip Adamček, *Bunde i otpori, Seljačke bune u Hrvatskoj u XVII stoljeću*, Zagreb, 1987.
3. Marko Bedić, „Uspon i pad grofa Erdödy“, *Kaj*, XXIX, 3, Zagreb, 1996.
4. Ivan Beuc, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*, Zagreb, 1969.
5. Zrinka Blažević, *Vitezovićeve Hrvatska između stvarnosti i utopije, Ideološka koncepcija u djelima postkarlovačkog ciklusa Pavla Rittera Vitezovića (1652.-1713.)*, Zagreb, 2002.
6. Ivan Bojničić, „Plemstvo i bogatstvo obitelji Erdödy“, *Prosvjeta*, Zagreb, 1895.
7. Neven Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*, Zagreb, 2007.
8. Josip Buturac et al. (ur.), *Zaključci hrvatskog sabora*, sv. 1, Zagreb, 1958.
9. Martin van Creveld, *The Rise and Decline of the State*, Cambridge, 2003.
10. Dalibor Čepulo, *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu*, Zagreb, 2012.
11. Jeroen Duindam, *Myths of Power, Norbert Elias and the Early Modern European Court*, Amsterdam, 1995.
12. Branislav Đurđev et al. (ur.), *Historija naroda Jugoslavije*, Zagreb, 1959.
13. Robert J. W. Evans, *The Making of the Habsburg Monarchy 1550-1700, An Interpretation*, Oxford, 1979.
14. Zlatko Herkov, „O rukopisu 'Notitiae praecipuis officiis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae'“, *Rad*, knjiga 22 Zagreb, 1984.
15. Charles W. Ingrao, *The Habsburg Monarchy 1618.-1815.*, Cambridge, 2000.
16. Ivana Jukić, „Kralj, Kaptol i sisačka utvrda 1672.-1682.: granice političke moći“, *Kaptolski Sisak 1215. – 2015.*, Sisak, 2017.
17. Ivana Jukić, „Vjerska politika plemstva u Hrvatskom saboru od 1604. do 1687. godine“, *Tridentska baština. Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama. Zbornik radova*, Zagreb, 2016.
18. Ivana Jukić, Josip Kasalo, „Kraljevinska prava, kraljevinska elita: primjer protonotara Jurja Plemića (1690.-1713.)“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti*, 34, 2016.
19. Robert A. Kann, *A History of the Habsburg Empire 1526-1918*, Berkeley/Los Angeles/London, 1980.
20. Vjekoslav Klaić, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića*, Zagreb, 1914.
21. Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, Zagreb, 1975.

22. Géza Pálffy, *Povijest Mađarske – Ugarska na granici dvaju imperija (1526. – 1711.)*, Samobor, 2010.
23. Vladimir Pezo (glavni ur.), *Pravni leksikon*, Zagreb, 2007.
24. Franjo Rački, *Izprave o uroti P.Zrinskoga i F. Frankopana*, Zagreb, 1861.
25. Tatjana Radauš, „Erdődy“, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. IV, Zagreb, 1998.
26. Teodora Shek Brnardić, *Svijet Baltazara Adama Krčelića, obrazovanje na razmeđu tridentskoga katolicizma i katoličkoga prosvjetiteljstva*, Zagreb, 2009.
27. Tadija Smičiklas, *Povijest hrvatska*, Zagreb, 1979.
28. Agneza Szabo, „Jastrebarska grana grofova Erdődy“, *Gazophylacium*, XIV, 1-2, Zagreb, 2009.
29. Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb, 1962.
30. Nataša Štefanec, *Država ili ne, Ustroj Vojne krajine 1578. godine i hrvatsko-slavonski staleži u regionalnoj obrani i politici*, Zagreb, 2011.
31. Mirko Valentić, Lovorka Čoralić (glavni ur.), *Povijest Hrvata, Druga knjiga, Od kraja 15. st. do kraja Prvoga svjetskog rata*, Zagreb, 2005.
32. Anette Völker-Rasor (ur.), *Rani novi vijek*, Zagreb, 2016.
33. Hillay Zmora, *Monarchy, Aristocracy and the State in Europe 1300 – 1800*, London i New York, 2001.